

Contemporary Commoning

07

Over kunst en
samen leven op het
Zeeburgereiland

18

About art and
living together on
Zeeburgereiland

Grafisch ontwerper Richard Niessen vertaalde de bedoelde en onbedoelde 'collectieve actie frames' van het Zeeburgereiland in een set van 21 tekens en gebruikte deze als een 'toolkit' voor deze publicatie.

Graphic designer Richard Niessen translated the intended and unintended 'collective action frames' of Zeeburgereiland into a set of 21 characters and used them as a 'toolkit' for this publication.

09

21

19

20

Contemporary Commoning

Over kunst en
samen leven op het
Zeeburgereiland

Contemporary Commoning

About art and living together on Zeeburgereiland

Introduction

Zeeburgereiland is new. Nice, clean and safe. A good place to live. At the same time, it is important to live there together, to share activities and to collectively shape the neighbourhood's distinct character. Artworks in public space can add to a pleasant atmosphere in a neighbourhood. The question, however, is whether they also stimulate common use of public space.

What is the role of art and design in generating new forms of commoning in a

newly developed neighbourhood like Zeeburgereiland? This question was at the core of a research project carried out by the Gerrit Rietveld Academie in collaboration with the University of Amsterdam and Waag. The incentive for this research, titled Contemporary Commoning, came from BPD, the project developer that realised the building complex Woon&. BPD's aim is to make more communal spaces available in the buildings they develop. In our research, however, we focussed on the largest communal space on the island, the public domain. In this publication, we present two art projects that were part of our research: *Black Water* by RAAAF, an installation in one of the former sewage treatment silos, and *Wielemaatjes* by Jeffrey Bolhuis and Socrates Schouten, which exists of six mobile objects placed in the streets to be used by anyone for any imaginable purpose.

A new neighbourhood feels like a new beginning full of possibility. And indeed, on Zeeburgereiland all kinds of activities are initiated by residents. This makes the island a perfect place for art and design experiments. For our projects, we could count on considerable support from and assistance by residents of among others Nautilus and Akropolis, and the participants of various neighbourhood initiatives. At the same time, a new neighbourhood still under construction is also an ideal research site for scientists. Various universities have studied the area's development over the years. This turns the area into a laboratory and, if you're not careful, its residents into guinea pigs. With this publication, we would like to share some of the research with you, the residents. Not just what we have done, but also the outcome of other projects. And we look ahead, at the art and design plans for the newest part of the island, the Sluisbuurt.

Zeeburgereiland is not yet completed; it's public space

Introductie

Jeroen Boomgaard & René Boer

Het Zeeburgereiland is nieuw. Mooi, schoon en veilig. Je kunt er goed wonen. Tegelijkertijd is het belangrijk er samen te wonen, activiteiten te delen en de buurt een eigen karakter te geven. Kunstwerken en de openbare ruimte kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de sfeer in een buurt. De vraag is echter of ze ook een stimulerende werking hebben op het gemeenschappelijk gebruik van publieke plekken.

Welke rol spelen kunst en ontwerp in het tot stand brengen van nieuwe vormen van gezamenlijkheid van een nieuw ontwikkeld gebied als het Zeeburgereiland? Die vraag stond centraal in een onderzoek van de Gerrit Rietveld Academie samen met de Universiteit van Amsterdam en de Waag. Dit onderzoek, Contemporary Commoning getiteld, kreeg een eerste aanzet van BPD, de projectontwikkelaar die onder meer het gebouwencomplex Woon& realiseerde. BPD wil meer gemeenschappelijke ruimtes in haar gebouwen beschikbaar stellen. In ons onderzoek hebben we ons echter gericht op de grootste gemeenschappelijke ruimte van het eiland: het publieke domein. Twee projecten die deel van ons onderzoek waren presenteren we in dit tijdschrift: *Black Water* van het collectief RAAAF,

een installatie in een van de oude rioolzuiveringssilo's, en *Wielemaatjes* van Jeffrey Bolhuis en Socrates Schouten, dat bestaat uit zes verplaatsbare objecten die op straat door iedereen voor van alles gebruikt kunnen en mogen worden.

Een nieuwe wijk voelt als een nieuw begin waar heel veel mogelijk is. Op het Zeeburgereiland zie je dan ook dat er flink wat initiatieven door bewoners worden ontplooid. Dat maakt de buurt heel geschikt voor experimenten met kunst en vormgeving. Bij onze projecten kregen we veel steun en medewerking van bewoners van onder andere Nautilus, Akropolis en verschillende buurtprojecten. Maar een nieuwe wijk waar alles nog op gang moet komen is ook een ideaal onderzoeksgebied voor wetenschappers. Verschillende hogescholen en universiteiten hebben de ontwikkeling van het gebied onder de loep genomen in de afgelopen jaren. De wijk wordt dan een laboratorium en voor je het weet zijn de bewoners proefdieren. Met dit tijdschrift willen we een deel van dat onderzoek met de bewoners delen. Niet alleen wat wij gedaan hebben, maar ook van andere projecten. En we kijken vooruit naar plannen op het gebied van kunst en ontwerp voor het nieuwste deel van het eiland, de Sluisbuurt.

Het Zeeburgereiland is nog lang niet af. Ook de ontwikkeling van de openbare ruimte staat niet stil. Dit tijdschrift wil een handvat bieden om die ruimte te gebruiken en te delen.

is also still in flux. This publication hopes to offer tools for making use of that space, and share it with others.

Het onderzoek

Suzanna Tomor &
Claartje Rasterhoff

Het Zeeburgereiland staat symbool voor belangrijke ontwikkelingen in de manier waarop de stad groeit. Net als op veel andere plekken verandert een voormalig, braakliggend (industrie)terrein in een splinternieuwe, levendige stadswijk. Daarnaast is het eiland ook een mooi voorbeeld van gemeentelijke ambities voor het stimuleren van collectiviteit in zulke wijken.

Dat collectiviteit in de stedelijke samenleving kan worden bevorderd door kunst- en ontwerpinterventies is een steeds terugkerende, optimistische gedachte die ook is vastgelegd

in de plannen van de gemeente Amsterdam. Maar hoe werken ze in de praktijk? In welke vormen ontstaan gemeenschappelijke acties, welke rol spelen kunstpraktijken hierin en welke lessen kunnen we hieruit trekken? Wij zijn voor Contemporary Commoning in de wijk neergestreken en hebben er veel tijd doorgebracht voor intensief veldwerk.

Foto: Skatepark Zeeburgereiland
Foto: Wikimedia Commons/CescaCarmel

Foto: Table of Contents
Foto: Sander van Heijlsum

Het eerste deel van ons onderzoek richtte zich op de ontwikkeling van het Skatepark en de Urban Sport Zone, een openbare ruimte met een spectaculair ontwerp in het hart van de Sportheldenbuurt. We ontdekten dat er een kloof bestaat tussen ambities op stadsniveau en de daadwerkelijke realiteit in de wijk. De gemeentelijke plannen om uit te proberen of er gezamenlijk een ontwerp gemaakt zou kunnen worden op het Zeeburgereiland liepen uit op standaard manieren van inspraak. Daarbij ontwikkelt de gemeente een plan, legt dat voor aan de betrokkenen of bewoners, en voert het vervolgens uit zonder verder overleg. Ons onderzoek laat daarmee ook zien welke tegenstellingen er spelen bij het ontwikkelen van

The research

Zeeburgereiland is a symbol of large-scale urban expansion developments. Like in many other places, industrial wasteland is turned into a brand new residential area. In addition, the island is an example of municipal ambitions to stimulate collectivity in such areas.

The recurring, optimistic idea that collectivity in urban environments can be enhanced by art and design interventions is taken up by the municipality of Amsterdam and established in its plans. But how do such interventions work in actual practice? What forms do communal actions take, what role does art play, and what lessons can we learn from this? For Contemporary Commoning we temporarily settled in the neighbourhood and spent a lot of time there, doing intensive fieldwork.

The first part of our research focussed on the development of the Skatepark and the Urban Sport Zone, a spectacularly designed public area in the heart of Sportheldenbuurt. We found

that there is a discrepancy between the city's ambitions and the actual situation in the neighbourhood. Municipal intentions to try to collectively design the area on Zeeburgereiland amounted to nothing but the standard forms of public participation in decision making, in which the municipality unfolds a plan and presents it to the residents involved, only to realise it without further consultation. Our research thus also shows the conflicts at play during the development of new neighbourhoods. At the beginning of such a process, the neighbourhood is empty, with boundless opportunities yet to be filled in. This empty state calls for collectivity. But in this case, the municipality took advantage of precisely that emptiness to develop the Skatepark area entirely following its own plans, as there was no chance yet of running up against opposition from residents.

The second part of the research focussed on four art projects: *Black Water*,

Foto: @Hirilaap

nieuwe woonwijken. De leegte in de wijk aan het begin van het proces roept op tot grenzeloze mogelijkheden die collectief ingevuld kunnen worden, maar in dit geval was het juist ook deze leegte die voordelig bleek voor het ontwikkelen van het Skatepark volgens de plannen van de gemeente, omdat er geen kans was op tegenstand van bewoners.

Het tweede deel van ons onderzoek richtte zich op vier kunstprojecten: *Black Water*, door RAAF geïnstalleerd in één van de drie silo's, *Table of Contents* van Bin Koh bij het Woon&-appartementencomplex, het *Palenhuis* van Piet van Wijk, geplaatst op de kop van de toekomstige Sluisbuurt, en de *Boekenboom* van Cindy Wegner bij de Nautilus-woongemeenschap. Ons onderzoek laat zien dat kunstprojecten die deel uitmaken van 'placemaking' vaak erg algemene doelen hebben (denk aan gemeenschapsvorming en samenwerking). Dit maakt het moeilijk om aan te tonen of en hoe elk kunstproject werkelijk bijdraagt aan het aanjagen van collectieve actie op het Zeeburgereiland. Het werd ons echter duidelijk dat we de kunstinterventies niet op hun directe uitwerking moeten beoordelen, maar meer kijken naar wat

De Boekenboom (pagina 28-29) is een openbaar kunstwerk, behuïsd in een gerecyclede boom waar je gratis boeken kan vinden en weggeven. De Boekenboom is ontwikkeld door Cindy Wegner en Roos van Os, met ondersteuning van Stadshout Amsterdam, en werd in oktober 2021 geopend.

The *Boekenboom* (pages 29-30) is a public artwork consisting of a recycled tree, where people can bring and take books for free. The Boekenboom was developed by Cindy Wegner and Roos van Os with support from Stadshout Amsterdam, and was opened in October 2021.

ze gezamenlijk teweeg brengen. Wat de kunstinterventies vooral doen is maatschappelijke vragen en uitdagingen zo presenteren dat omstanders aangespoord worden deelnemers te worden. We zijn erg benieuwd of deze 'collectieve actieframes' in de komende jaren uitgebouwd worden en daadwerkelijk resulteren in meer collectieve actie op het Zeeburgereiland.

installed by RAAAF in one of the three silos, *Table of Contents*, made by Bin Koh for the Woon& apartment building, *Palenhuis*, placed by Piet van Wijk at the entrance of the Sluisbuurt construction site, and the *Boekenboom* by Cindy Wegner in front of the Nautilus residential community. Our research shows that art projects geared towards 'placemaking' often serve rather generic objectives (such as community building and collaboration). This makes it difficult to prove whether and how each art project contributes to the stimulation of collective initiatives on Zeeburgereiland. However, it became clear to us that we should not evaluate the art interventions based on their individual, direct effectiveness, but rather look at what they bring about as a whole: what art interventions can do so well is present social issues and challenges in ways that stimulate spectators to become participants. We are eager to see whether these 'collective action frames' will be continued in the years to come and lead to more collective action on Zeeburgereiland indeed.

Experiment

De twee belangrijkste experimenten van het Contemporary Commoning-onderzoek komen in de komende pagina's aan de orde.

Allereerst *Black Water*, de grote, tijdelijke interventie van RAAAF in een van de silo's. Daar ging het om de vraag wat een kunstwerk dat zich helemaal richt op individuele ervaring kan bijdragen aan een gevoel van gemeenschappelijkheid.

Het tweede experiment, de *Wielemaatjes*, wil juist onderzoeken wat er gebeurt wanneer je een nieuw element in een buurt introduceert zonder dat er een duidelijke aanwijzing gegeven wordt over de bedoeling. Socrates Schouten van Waag Futurelab en Jeffrey Bolhuis van AP+E architecten, de bedenkers en ontwerpers van het experiment, lichten het toe.

Experiment

The following pages will discuss the two major experiments from the Contemporary Commoning research project.

Firstly *Black Water*, the large-scale, temporary intervention by RAAAF in one of the silos. This installation explored what an artwork aiming for a totally individual experience can contribute to a sense of community.

The second experiment, the *Wielemaatjes*, on the other hand, explores what happens when a new element is introduced in a neighbourhood without specific user instructions. Socrates Schouten (Waag) and Jeffrey Bolhuis (AP+E architects), will elaborate on the experiment, which they created and designed.

Foto: Maurice Spees

Black Water (pagina 25-26) liet de bewoners van het Zeeburgereiland tijdelijk een verduisterde wereld zien die binnenkort zal verdwijnen, en representeerde het verdwijnen van unieke mogelijkheden en ervaringen in steden wereldwijd. Het werk werd ontwikkeld door RAAAF en was in november 2021 te bezoeken als onderdeel van Contemporary Commoning.

Black Water (page 25-26) temporarily showed the residents of Zeeburgereiland a dark realm soon to disappear, and represented the vanishing of unique places and experiences in cities worldwide. The work was developed by RAAAF and was open for visitors in November 2021 as part of Contemporary Commoning.

Black Water

You enter the central silo of the three gigantic leftovers from the sewage treatment plant. Facing forward you crawl through a narrow pipe into the darkness. You stand up. Total darkness. Sand under your feet. They told you not to step forward. Is there an abyss, the danger of falling into the deep? Is there someone else in the dark? You only hear the sound of dripping. Slowly, very slowly, you start to see things: a large round space filled with water, the light coming from above seems to float on the water like a kind of fog. When the light gets stronger you see words and drawings on the wall, prehistoric paintings from a vanished culture. Then the light diminishes, darkness creeps up. After what seemed like

Black Water

Ronald Rietveld & Jeroen Boomgaard

Je stapt de silo binnen, de middelste van de drie gigantische overblijfselen van de rioolwaterzuivering. Je kruipt achterstevoren door een smalle pijp het donker in. Je staat op. Totale duisternis. Zand onder je voeten. Ze waarschuwen je om niet naar voren te stappen. Is daar een afgrond, het gevaar de diepte in te storten? Is er nog iemand anders in het donker? Het enige wat je hoort is gedruppel. Langzaam, tergend langzaam, begin je iets te zien: een grote, ronde ruimte die vol staat met water, het licht dat van bovenaf binnenkomt en als mist op het oppervlak lijkt te drijven. Als het licht sterker wordt, zie je woorden en tekeningen op de muur,

prehistorische schilderijen uit een verdwenen cultuur. Dan neemt het licht weer af, duisternis grijpt om zich heen. Na wat een eeuwigheid leek te duren, klopt er iemand op de pijp: tijd om deze magische plek te verlaten en terug te keren naar de normaliteit van het Zeeburgereiland.

Black Water van RAAAF was een tijdelijke installatie tussen de nieuwbouw op het Zeeburgereiland. Gedurende een paar weken werden bewoners van het eiland uitgenodigd om een reservering te maken voor een bezoek aan de installatie. Om binnen te komen moest je inchecken bij het Nautilus-gebouw en je telefoon achterlaten. Een bewoner-vrijwilliger van het eiland begeleidde je naar de silo en bracht je na afloop terug naar Nautilus, waar je je ervaringen met anderen kon delen. De bedoeling van de installatie was om je in contact te brengen met je basale zintuigen: proberen te zien in het pikzwarte donker, de onvaste grond onder je voeten voelen, de onmetelijk lange echo horen van de druppels op het water die de stilte doorbraken. De geur van zand en water. Afgezonderd van de nieuwe, strak ontworpen bebouwde omgeving van Zeeburgereiland kreeg je toegang tot een gevoel van ruimte en mogelijkheden, werd je teruggeworpen op emoties die je vergeten leek te zijn.

Begeleiding naar de silo / Foto: RAAAF

De precieze bijdrage van *Black Water* aan het Contemporary Commoning-onderzoek was de diepe, persoonlijke gewaarwording die de installatie bood. Een gewaarwording die moeilijk te omschrijven viel, en die mensen met elkaar probeerden te delen door naar heel persoonlijke verhalen en herinneringen te grijpen. Dit laat zien dat een kunstinterventie gericht op

an eternity, someone knocks on the pipe: it is time to leave this magical space and return to the normality of Zeeburgereiland.

Black Water by RAAAF was a temporary intervention in the newly built environment of Zeeburgereiland. During several weeks inhabitants of the island were invited to make a reservation for visiting the installation. To enter you had to check in at the Nautilus building and leave your phone there. From there a volunteer from the residents population of the island would bring you to the silo and afterwards take you back to Nautilus in order to share your experiences with others. The idea of the installation was to let you get in touch with your basic senses: trying to see in pitch black darkness, feel the unstable soil under your feet, hear the enormous, long echo of drops falling in the water and breaking the silence. The smell of sand and water. Being separated from the new, well-designed built environment of Zeeburgereiland gave access to a feeling of space and possibilities, a return to emotions you may have forgotten.

Black Water's specific contribution to the Contemporary Commoning research has been that it offered the possibility of experiencing a very deep, very personal sensation. A sensation that was hard to describe and that triggered people to share it by referring to very personal experiences and memories. It shows that an art intervention that aims for a very individual level of experience can lead to new ways of sharing thoughts and impressions with people you have not met before. It has the potential of creating a new level of community building. With it came a new awareness of the amazing sensory qualities of the silo buildings. And the question why the city was letting this monument out of its hands.

Black Water in the press

"The darkness surrounding you on all sides is complete. Only by the sound of the drops falling - and the long echo they cause - you hear that this silo, one of the three belonging to the former Amsterdam sewage treatment plant, is as enormous on the inside as it is on the outside. After you have crawled in through a narrow pipe, it takes a good fifteen minutes for your eyes to get used to the dark. All the way at the top, the tiniest bit of sunlight appears to seep in through the pipes, like stars in the night sky. Off in the distance you hear children play. But inside, here, is only silence, emptiness, darkness."

- Thomas van Huut in the *NRC Handelsblad*

"People have the tendency to fill things in, instead of embracing emptiness and see it as free space and a breath of fresh air", adds Erik. "Our work tries to articulate that emptiness in a world overloaded with images

een uiterst individuele ervaring kan leiden tot een nieuwe vorm van uitwisseling van gedachten en indrukken, met mensen die je nooit eerder hebt ontmoet. Dat heeft het vermogen om gemeenschapsvorming naar een hoger plan te tillen. Daarbij vestigde de installatie bovendien de aandacht op de bijzondere sensorische eigenschappen van de silogebouwen. En op de vraag waarom de stad dit monument uit handen zou willen geven.

Black Water in de pers

"Compleet is de duisternis die je aan alle kanten omhult. Alleen aan de vallende druppels - en de lange echo die ze veroorzaken - kun je horen dat deze silo, één van de drie van de voormalige Amsterdamse rioolzuiveringsinstallatie, binnen net zo gigantisch is als buiten. Nadat je via een smalle buis naar binnen bent gekropen, duurt het nog ruim een kwartier voordat je ogen wennen aan het donker. Bovenin blijken buizen te zitten die een klein beetje zonlicht binnenlaten. Het lijkt een sterrenhemel. In de verte hoor je kinderen spelen, maar hier is alleen stilte, leegte, donkerte."

- Thomas van Huut in het *NRC Handelsblad*

Bezoekers in de silo / Foto: RAAAF

“Mensen hebben altijd de neiging dingen op te vullen, in plaats van de leegte te omarmen als vrije ruimte en lucht om te ademen”, vult Erik aan. ‘Ons werk probeert de poëzie van leegte te articuleren in een wereld overladen met beelden en spullen.’ In het geval van *Black Water* hopen ze dat de leegte ook leidt tot gesprek. De installatie komt voort uit een twee-jarig onderzoek dat Ronald doet aan de Rietveld Academie naar de manieren waarop kunst mensen kan verbinden in een stedelijke omgeving, specifiek op het Zeeburgereiland. Erik: ‘We zijn benieuwd of je met hulpbronnen die ter plekke aanwezig zijn een kunstwerk kunt creëren dat de aanleiding vormt voor sociale interactie. Zal onze installatie een gespreksonderwerp worden voor mensen in de buurt? Zullen ze in de supermarkt hun ervaringen gaan delen?’”

– Roos Volkers in *De Volkskrant*

Naar buiten kijken bij *Black Water*
Foto: KAAK

“De drie enorme silo’s op Zeeburgereiland staan al vijftien jaar leeg. Ze waren van 1982 tot 2006 onderdeel van de rioolwaterzuivering voor heel Amsterdam. ‘Our common shithole’, zoals Rietveld het omschrijft, totdat de rioolwaterzuivering werd verplaatst naar Westpoort. De omgeving, ook wel het baggereiland genoemd, is sindsdien volgezet met nieuwbouw. Het contrast tussen de woonbuurt en de lege en duistere silo is groot. Rietveld: “Als de silo’s nog steeds in een desolate vlakte hadden gestaan, had deze installatie veel minder kracht.”

– Dionne van Linkt in *Het Parool*

and things.” In the case of *Black Water*, they hope the emptiness will also lead to conversation. The installation is a result of Ronald’s two-year research project at the Rietveld Academie on ways in which art can bring people together in an urban environment, specifically Zeeburgereiland. Erik: “We are interested to see if an artwork, created with local resources, can lead to social interaction. Will our installation be a topic of conversation among the residents? Will they be sharing their experiences in the supermarket?”

– Roos Volkers in *De Volkskrant*

“The three enormous silos on Zeeburgereiland have been vacant for fifteen years. They operated as part of the sewage treatment for the entire city of Amsterdam from 1982 until 2006. “Our common shithole”, Rietveld calls it, until the plant was relocated to Westpoort. The area, also called the dredge island, has since been covered with new buildings. The contrast of the newly built residential area with the empty, dark silo is immense. Rietveld: “In the middle of desolate flatlands, this installation wouldn’t have had as much impact.”

– Dionne van Linkt in *Het Parool*

#Wielemaatjes:
share the use

Did you know your neighbourhood has been the subject of a large research project for the past three years? You may have bumped into the *Wielemaatjes*: those funny steel benches and steps with wheels, which appeared in the neighbourhood out of nowhere... What do you think of them?

The *Wielemaatjes* are part of the research project on Zeeburgereiland, in which the Rietveld Academie and the University of Amsterdam, among others, were involved. The research project dealt with the short period of time when a new neighbourhood is ‘new’ and still has to be ‘enlivened’. Until then, things can be quite boring and lifeless. We wondered: in a time of newness and dullness, is there a way to speed up this process of animation somehow? A lively and green place does not pop up just like that. Becoming inhabited does that – but can it be spurred?

Order and disorder on
Zeeburgereiland

The artificial Zeeburgereiland was created with dredged sand; deposits from the Amsterdam waterways and western ports. The island was used as a military terrain at first. Later, a sewage treatment plant, the Ri-Oost, was located there. It is right there that Sportheldenbuurt is arising now, and the silos remind us of that.

For a long time, the area was in disarray. Now, its disorderly fringes disappear one

#Wielemaatjes:
deel je gebruik

Socrates Schouten

Wist jij dat je buurt de afgelopen drie jaar het onderwerp is geweest van een groot onderzoek? Misschien ben je de *Wielemaatjes* al tegengekomen: die gekke stalen bankjes en trapjes met wielen eronder, die uit het niets in de buurt verschenen... Wat vind jij van ze?

De *Wielemaatjes* horen bij het onderzoek op het Zeeburgereiland. Onder andere de Gerrit Rietveld Academie en de Universiteit van Amsterdam waren erbij betrokken. Het onderzoek gaat over de tijd waarin een nieuwbouwwijk nog ‘nieuw’ is en ‘ingewoond’ moet worden. Tot die tijd kan het er toch nog wat saai en levenloos uitzien. We vroegen ons af: hoe kun je in de tijd waarin een nieuwe buurt nog nieuw en saai is sneller tot initiatief en beweging komen? Een levendige en groene plek ontstaat niet zomaar. Bewoning moet dat doen – maar kun je het niet versnellen?

Rommel en netheid op het
Zeeburgereiland

Ooit was het Zeeburgereiland een baggereiland, opgespoten met de resten van de Amsterdamse vaarwegen en de westelijke havens. Het ontstane eiland werd gebruikt als militair terrein en later vestigde een grote rioolwaterzuivering zich er: de RI-Oost. Precies op dat terrein is de Sportheldenbuurt ontstaan. De silo’s zijn daar een herinnering aan.

Wielemaatjes (pagina 27-28) zijn verrijdbare objecten voor de buurt, die open staan voor meerdere interpretaties en vormen van gebruik en nieuwe ruimte bieden voor collectief eigenaarschap, dialoog en spel. De *Wielemaatjes* zijn bedacht en ontworpen door Socrates Schouten (Waag Futurelab) en Jeffrey Bolhuis (AP+E) als onderdeel van Contemporary Commoning en werden in mei 2022 losgelaten op het Zeeburgereiland.

Wielemaatjes (pages 27-28) are mobile objects for the neighbourhood. Their meaning and purpose are open to interpretation, and they offer possibilities of collective ownership, dialogue and play. The *Wielemaatjes* were designed by Socrates Schouten (Waag Futurelab) and Jeffrey Bolhuis (AP+E) as part of Contemporary Commoning and were released on Zeeburgereiland in May 2022.

Foto: Jeffrey Bolhuis

Het Zeeburgereiland deed lange tijd rommelig aan. Nu verdwijnen de 'rafelranden' van Zeeburgereiland juist steeds meer. De Sportheldenbuurt en - straks - de Sluisbuurt zijn nette buurten met lage en hogere woontorens. De woningbouw is afwisselend, maar toch ook gelijkmatig qua uitstraling. Wat ons opviel als onderzoekers is dat de Sportheldenbuurt een soort kaalheid heeft, terwijl er toch zoveel te zien is.

Waar ligt dat aan? Wat maakt een buurt kaal of saai? Is het misschien niet goed om een beetje rommeligheid en onduidelijkheid te behouden? Met die vraag gingen we aan de slag - door middel van onderzoek en ontwerp. En met het *Wielemaatje* als resultaat.

Het onderzoek

Eerst het onderzoek: hoe ging dat eraan toe? Als onderzoekers kijken we vooral naar de openbare ruimte, of 'publieke ruimte', van de stad. Als je het hebt over publieke ruimte, heb je het over straatleven. Dan kom je al snel uit bij buitenactiviteit, en die is er zeker op het

by one. Sportheldenbuurt and - soon - Sluisbuurt are neat neighbourhoods with low-rise and high-rise apartment blocks. The buildings are varied, but still have something of a monotonous look. The neighbourhood struck us researchers as kind of uninviting, even though there is so much to see.

Why is that? What makes a neighbourhood uninviting or dull? Perhaps it wouldn't be so bad to maintain a little bit of the area's original disorder and undefinedness? With that idea in mind, we got to work - researching and designing. With the *Wielemaatjes* as a result.

The research

First the research: how did we work? As researchers, we focus primarily on the city's public space, or the public domain. If you're talking about public space, you're talking about streetlife. Which brings you directly to outdoor activity. And there is plenty of that on Zee-

burgereiland, because of the Skatepark and the various sport facilities in the Urban Sport Zone.

However, we are more interested in the subtle kind of public space: the overall quality of a place as the sum of its independent elements. Residential buildings and their direct surroundings play a very important role in that. A building can be welcoming and sociable, or reserved and undecipherable. Adjusting the design of a building, its entrances, and its surroundings (basically the sidewalks), can inspire people to come out and live up the neighbourhood. Committed residents are a must, but so is a good design.

The design

Coming up with such a design is not as simple as we first thought. Lots of money and effort have been invested in the design of the exterior space in Sportheldenbuurt, like the green areas and the sports park. But a new neighbourhood needs more than that to come to life. The city ripens slowly, like a tree that needs time to grow and become the green monument we hold so dear. To bring a city to life, we need to look at the subtle kind of public space. It is especially important that the residents feel the freedom to appropriate their environment, to make it their own, without owning it.

This idea led us to the design of the *Wielemaatje*. An easily movable object which may serve as a bench, as play equipment, as a rack for your plants - anything you can think of. We'd really like to leave it to the residents' imagination. What is it? Whose is it? All of that is totally unclear, and that is precisely what we want: value and liveliness emerge in places half 'public' and half 'owned'. The *Wielemaatjes* create intermediate spaces between the private and the common.

Zeeburgereiland, dankzij de skatebaan en alle sportfaciliteiten in de Urban Sport Zone.

Ons gaat het echter meer om de subtiele kant van de publieke ruimte: de totale kwaliteit van een plek, die ontstaat als optelsom van de losse delen. Daarbij spelen woningen en hun directe omgeving een grote rol. Een gebouw kan vriendelijk en sociaal zijn, of gesloten en onleesbaar. Door te sleutelen aan het ontwerp van een gebouw, de toegangen en de omgeving (dus eigenlijk: de stoep), kun je bewoners verleiden om naar buiten te gaan en de buurt levendig te maken. Daar heb je actieve bewoners voor nodig, maar dus ook een goed ontwerp.

Het ontwerp

Dat ontwerp blijkt steeds weer lastiger dan we dachten. In de Sportheldenbuurt is veel geld en aandacht gestopt in het ontwerp van de buitenruimte, zoals de beplanting en het sportpark. Maar in een nieuwbouwwijk heb je meer nodig om sfeer te maken. De stad rijpt traag, net zoals een boom traag groeit en tijd nodig heeft om het groene monument te worden waar we zo aan hechten. Om een stad tot leven te wekken moeten we meer kijken naar die subtiele kant van de publieke ruimte. Vooral de mogelijkheid voor bewoners om zich hun directe omgeving eigen te maken, zonder dat die ook van hen is, is belangrijk. Met dat gegeven gingen we aan de slag.

Het ontwerp waar we op uit zijn gekomen, is het *Wielemaatje*. Dat is een makkelijk verplaatsbaar object dat kan dienen als bankje, speelobject, stellage voor je planten - of alles wat je maar bedenkt. Met dit ontwerp willen we zoveel mogelijk aan de verbeelding van de bewoner overlaten. Wat is het precies? Van wie is het? Dat is onduidelijk. En dat is juist de bedoeling: kwaliteit en levendigheid in de stad ontstaan als er plekjes en dingen zijn die half 'publiek' zijn en half 'van iemand'. Daarmee maken we overgangsgebieden tussen privé en gezamenlijkheid.

Deel je gebruik! #Wielemaatjes

Van ons, de onderzoekers, mag eigenlijk alles met de *Wielemaatjes* gebeuren. Het is een gift

aan de buurt, waarvan we hopen dat er mooie dingen ontstaan. We moedigen mensen aan om het gebruik van de *Wielemaatjes* te delen – in de dubbele betekenis: dat de bewoners van het Zeeburgereiland de *Wielemaatjes* zelf met elkaar delen, maar ook hopen we dat mensen hun gebruik van de *Wielemaatjes* willen vastleggen en delen zoals je dat doet op sociale media. Laat ons zien hoe jij hem gebruikt! Gebruik daarvoor de hashtag #Wielemaatjes.

Share your use!
#Wielemaatjes

For us, the researchers, anything the *Wielemaatjes* may be adopted for is fine. It is a gift to the neighbourhood, which we hope will bring about wonderful things. We'd like to encourage people to share their use of the *Wielemaatjes* – in the double sense of the word: we hope the residents of Zeeburgereiland will share the *Wielemaatjes* with one another, and record how they use them and share that on social media. Show us your use, with #Wielemaatjes!

RB/JB: Een groot deel van de maatschappij is natuurlijk veelal gebaseerd op wantrouwen tegenwoordig, en de openbare ruimte veelal georganiseerd rond angst, veiligheid en uitsluiting van problemen.

Jeffrey: Dit is een zelfversterkend effect natuurlijk. Als je in een land leeft waar niemand een slot op z'n deur heeft doet niemand dat. Maar dit is inderdaad één van de uitgangspunten van het project. Nog los van de discussie hierover zie je dus dat mensen doorhebben dat die dingen er gewoon kunnen staan, en dat de openbare ruimte minder eng is dan mensen denken.

Interview with designer Jeffrey Bolhuis

RB/JB: How are the *Wielemaatjes* doing?

Jeffrey: All of them are still on the island. It is so much fun to see how people's reaction to them. The fascinating thing is that the first reactions were mostly fearful. People will get hurt, the *Wielemaatjes* will get lost. But nothing of the sort is actually happening. That collective paranoia about public space is already a very interesting result.

RB/JB: Society these days is of course for a large part based on distrust, and public space is organised around notions of fear, security and ruling out problems.

Jeffrey: This sure is a self-amplifying effect. In a country where nobody has a lock on their doors, nobody puts a lock on their doors. This is indeed one of the starting points for the project. But this discussion aside, what we see is: people realise those objects can actually just be around and not cause problems, and public space is not as scary as they think it is.

RB/JB: One of the principles of your design is creating a certain openness. Does that fear and security aspect also touch upon a lack of openness?

Jeffrey: Definitely. Fear always comes from some kind of ignorance. The more reserved society becomes and the more

RB/JB: Één van de principes van jouw ontwerp is een soort openheid creëren. Heeft dat angst- en veiligheidsaspect ook met dat gebrek aan openheid te maken?

Jeffrey: Zeker. Angst komt altijd voort uit een soort onwetendheid. Hoe geslotener dingen zijn en hoe meer je je afsluit, des te meer angst je ook oproept.

Interview met ontwerper Jeffrey Bolhuis

Jeroen Boomgaard & René Boer

RB/JB: Hoe gaat het met de *Wielemaatjes*?

Jeffrey: Ze zijn nog allemaal op het eiland. Het is leuk om te zien hoe mensen reageren op het plan. Het fascinerende is dat de eerste reacties vaak over angst gingen. Mensen gaan zich pijn doen, of ze raken kwijt. Maar je ziet dat dat totaal niet aan de orde is. Die collectieve paranoia over de publieke ruimte is al een heel interessante uitkomst.

RB/JB: Die openheid in jouw proces begrijpen we als het creëren van mogelijkheden. Heeft dat gebrek aan mogelijkheden ook te maken met die angst?

Jeffrey: Met een gebrek aan connectie zeker. In onze ontwerpen komt de term 'raamwerk' altijd naar voren, waarin we mogelijkheden en connectie proberen te verschaffen. Hoe meer interactie je aangaat des te meer de angst automatisch afneemt. Het liefst proberen we daarbij verschillende groepen in contact te brengen, ook indirect. Parken vind ik een mooi voorbeeld. Je hoeft het niet allemaal eens te zijn, maar je hebt ten minste weet van elkaar.

RB/JB: Hoe las je het Zeeburgereiland toen jij daar voor het eerst kwam?

Jeffrey: Tijdens een eerste fietstocht beken we de randen van het eiland, dat zijn vaak vruchtbare plekken waar van alles gebeurt. Een contrast met de woonwijken. Die dubbelheid sprong meteen in het oog. Je ziet dat het eiland vroeger duidelijk infrastructureel was, waardoor er ook vormen van stedelijkheid zijn die je elders niet hebt. De Sportheldenbuurt vormt hier een sterk contrast mee, als duidelijke plek om te wonen en voor een bepaald soort mensen. Als je ziet hoe de Sportheldenbuurt is vormgegeven en hoe alles is vastgelegd en gecontroleerd, realiseer je je dat er totaal geen onaffe plekken zijn. Waar we snel op uitkwamen is dat contact met je omgeving ook fysiek moet zijn. Onderhoud en eigenaarschap is dan heel belangrijk. Onderhoud op het Zeeburgereiland is totaal uitgesloten en

you close yourself off, the more fear you arouse.

RB/JB: We understand the openness in your process as the creation of possibilities. Does a lack of possibilities also reflect that fear?

Jeffrey: It reflects a lack of connection, for sure. In our designs we often use the term 'framework' with which we try to provide possibilities and connections. Fear will automatically subside the more you engage in interaction. And we aim to bring together different groups of people, also indirectly. I like parks, for example. You don't have to agree with everybody there but at least you take notion of one another.

RB/JB: How did you read Zeeburgereiland when you first came there?

Jeffrey: We took a bicycle ride along the margins of the island. Those are often creative places, where all kinds of things are happening. A contrast to the residential areas. That dichotomy really struck me. The former industrial character is still very present and reflected in the typical forms of urbanisation on the island. Sportheldenbuurt as a clearly defined residential area for a specific group of people forms such a strong contrast to this. If you look at how Sportheldenbuurt was designed, how every part of it is planned and monitored, you realise there is a total lack of non-specified places there. We soon decided that contact with your surroundings also requires physical contact. Maintenance and appropriation are very important then. Maintenance on Zeeburgereiland is out of the question and the lines between where you live and public space are very strictly drawn. Even public space is designed as dividing space.

RB/JB: You could argue that they did try to do things differently with the skatepark and the sports fields and the schools. It

does look like they aimed for a kind of 'contamination'.

Jeffrey: Programmatically perhaps. Although I do have questions concerning those sports fields. I do think it's a clever way of creating public places with the double use of space. But now suddenly there is no need for parks anymore, while parks are the most fruitful places precisely because you don't have to do anything there. You can just sit down and no-one will tell you what to do.

RB/JB: So, very much specified after all, those sports fields.

Jeffrey: You only go there to play tennis. If I'd sit down there to read a book I'd be asked to go elsewhere. The programme is fine, but not at the heart of a neighbourhood. It's also simply a manner of cost reduction. The Skatepark and the facilities are great, but there is no place where you can just be yourself and which you can make your own, that really is as good as non-existent. That middle part could have been a park. It is so prescribed now, and so demarcated. No one is going to touch that.

RB/JB: Are the *Wielemaatjes* your answer to this analysis?

Jeffrey: Actually, yes. At least we want to open up the discussion, and plant seeds that may change the way people view public space. And make them see that public space is theirs, too. The *Wielemaatjes* are a first incentive towards that.

RB/JB: How are they being used, and by whom? Mostly children?

Jeffrey: Mostly children, yes. The notion of play was also an element we wanted to introduce, and not the regulated kind of course. We didn't have a preconceived plan as to what we wanted and how it was to be done. Just to put them down and see who'd take the challenge.

er zijn strakke lijnen tussen het eigen huis en de openbare ruimte, maar zelfs die is vormgegeven als tussenruimte.

RB/JB: Je zou wel kunnen zeggen dat ze wel geprobeerd hebben andere dingen binnen te halen met die skatebaan en de sportvelden en de scholen. Het lijkt wel alsof er een zekere 'besmetting' is nagestreefd.

Jeffrey: Programmatisch misschien wel. Al stel ik m'n vraagtekens bij de sportvelden. Ik vind het een heel slimme manier om publieke ruimte te realiseren met dubbel ruimtegebruik. Hierdoor hoeven parken opeens niet meer, terwijl dat juist vruchtbare plekken zijn omdat je er niets hoeft. Je kan er gewoon gaan zitten en niemand gaat je iets vertellen.

RB/JB: Alsnog heel voorgeschreven dus, die sportvelden.

Jeffrey: Je gaat er alleen maar naar toe als je wil tennissen. Als ik daar een boekje ga lezen word ik weggestuurd. Het is heel fijn programma maar niet als centrum van je buurt. Het is ook gewoon een soort kostenbesparing. Het Skatepark en de faciliteiten zijn fantastisch, maar er ontbreekt een plek waar je jezelf kan zijn en die je kan toe-eigenen. Dat bestaat er eigenlijk bijna niet. Van dat middenstuk had je prima een park kunnen maken. Het is nu heel erg voorgeschreven en afgebakend, waar niemand nog veranderingen in kan maken.

RB/JB: Zijn de *Wielemaatjes* dan een reactie op deze analyse?

Jeffrey: Eigenlijk wel. We willen in ieder geval de discussie daarover opstarten en de zaadjes planten waardoor mensen op een andere manier naar die openbare ruimte gaan kijken. En doorhebben dat die openbare ruimte ook van hen is. De *Wielemaatjes* zijn daartoe een eerste aanzet.

RB/JB: Hoe worden ze nu gebruikt, en door wie? Zijn het vooral kinderen?

Jeffrey: Veel door kinderen inderdaad. Het idee van spel was ook iets wat we wilden introduceren, en dan niet op een gereguleerde

manier. We hadden ook geen vooropgesteld idee van “dit willen wij en dan op deze manier”. Gewoon neerzetten en kijken wie het aandurft.

RB/JB: Kan je wat voorbeelden noemen?

Jeffrey: Er is al van alles mee gebeurd, maar wat ik nog niet heb gezien en wat ik wel spannend zou vinden is als mensen het aan gaan durven om ze meer aan te passen en op zich te nemen. We hebben ze natuurlijk wel ontworpen met het idee dat je er een aantal basale dingen mee kan doen, maar aanpassen hebben we nog niet gezien. Terugkomend op de analyse van het Zeeburgereiland, ik weet uit eigen ervaring dat het onmogelijk is om op eens een stukje stad te maken. Het is hetzelfde als je een boom gaat planten en verwacht dat je direct een mooie eik hebt. Waar wij dus naar op zoek waren, was een kritiek hierop maar ook een poging het proces te versnellen. De *Wielemaatjes* zijn een eerste aanzet voor de bewoners om die publieke ruimte toe te gaan eigenen.

RB/JB: Hoe verwacht je dat de rest van het leven van de *Wielemaatjes* eruit gaat zien?

Jeffrey: Wat ik zou hopen is dat in ieder geval een aantal een bepaalde plek krijgen. Niet zozeer fysiek, maar in het gedachtegoed van mensen, zodat het echt onderdeel wordt van de openbare ruimte. Het zou leuk zijn als een bepaalde groep of een aantal mensen het echt op zich neemt, maar ik zou het ook wel leuk vinden als op z'n minst een aantal daarvan blijven rondzwerven en vragen en reacties blijven oproepen. Een aantal kleine stoorzertjes.

RB/JB: Is er een toezegging gedaan dat je ze weer weg gaat halen eigenlijk?

Jeffrey: Nee, er is geen plan voor hoe lang ze zullen blijven. We zijn juist tegen het idee van 'placemaking', van tijdelijke interventies voor opwaardering. Het gaat juist om het planten van een zaadje dat gaat wortel schieten.

RB/JB: Can you give us some examples?

Jeffrey: All kinds of things have been done with them. What I haven't seen yet though, and what I would find exciting, is people daring to adjust them more and take them on. Of course we designed them with some basic options in mind, but adjustment is something we haven't yet seen. To get back to the analysis of Zeeburgereiland, I know from experience how impossible it is to create a chunk of city out of the blue. It's like planting a tree and expecting a fully grown oak immediately. So what we went looking for was a critical response but also an attempt to speed up the process. The *Wielemaatjes* are a first incentive for the residents to go out there and 'own' public space.

RB/JB: What do you think the rest of the life of the *Wielemaatjes* will look like?

Jeffrey: I'm hoping at least some of them will have a fixed place. Not necessarily physically, but in the minds of the people, so they really become a part of public space. It would be awesome if some people really took them on, but I'd also really like it if at least a few will roam the streets and keep on raising questions. A bunch of little jammers.

RB/JB: Are you going to remove them at some point?

Jeffrey: There is no plan as to how long they will stay. We are opposed to the notion of 'placemaking', of temporary interventions for the sake of upgrading. It's all about planting seeds and hoping they will take root.

Delen

Zeeburgereiland was uitermate geschikt voor dit onderzoek omdat van begin af aan 'delen' een van de doelen was van de gemeente bij de ontwikkeling van het gebied. Al snel kwamen er woongemeenschappen zoals Nautilus en Akropolis maar het delen is ook zichtbaar in de openbare ruimte.

In dit gedeelte tonen we allereerst de kunstwerken en plekken die als resultaat daarvan zijn ontstaan.

In een gesprek zet gebiedsmakelaar Jeroen van Dalen uiteen wat er bij die ontwikkeling een rol speelt.

Ektor Ntourakos laat zien hoe openbare ruimte ontstaat in een spel tussen de ontworpen omgeving en de manier waarop bewoners daarmee omgaan. Dat spel noemt hij stedelijke choreografie.

Sharing

Zeeburgereiland was an appropriate case study for the Contemporary Commoning project, because 'commoning' was also a municipal goal in the development of the area. Community housing initiatives soon popped up, like Nautilus and Akropolis, but the act of sharing is also visible in public space.

In this section, we first show the artworks and places that were created as a result.

Jeroen van Dalen, who works as a local area manager for the municipality of Amsterdam, talks about the various aspects of urban development.

Researcher Ektor Ntourakos describes how public space emerges in the interplay of city planning and the residents' take on it, for which he coins the term 'urban choreographies'.

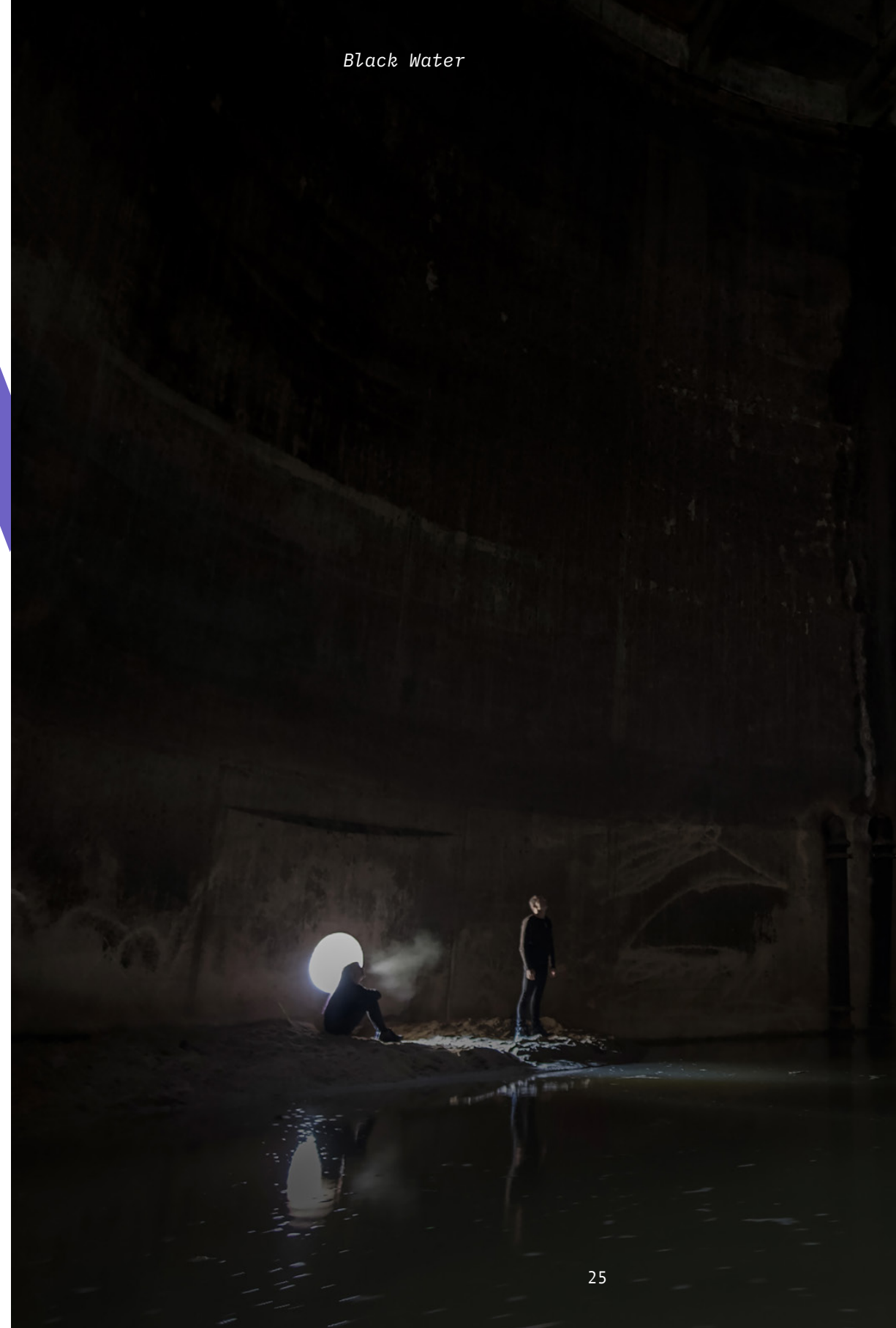

Foto: Maurice Spees

Foto: Joshyka Abbarase

Foto: Mark van den Brink

Skatepark

Foto: Skate0n Skateparks

Palenhuis

Foto: Sander van Wietum

Foto: Anke Teunissen

Interview with local area manager Jeroen van Dalen

RB/JB: What forms of commoning did the planners of Zeeburgereiland have in mind when they planned this neighbourhood?

JvD: I wasn't a local area manager yet when the planning started, so cannot speak for my colleagues, the planners and the developers, but I can say that the goal has always been to make Zeeburgereiland a modern, waterside neighbourhood with innovative techniques and innovative ways of living. The houses in Sportheldenbuurt, for example, are not connected to the gas network but to district heating. And we looked into ways to creatively and multifunctionally organise available space, and aim for a diverse composition of inhabitants. Zeeburgereiland has four subdivisions, and there are still some fringes; there is Sluisbuurt as the new 'Manhattan by the IJ' and Sportheldenbuurt as a waterside city quarter. But we still want it to feel like one overall Zeeburgereiland identity.

RB/JB: But is there an ideal regarding public space?

JvD: Definitely. Take the sports fields; the original plan was to harbour sports club Zeeburgia there, with three fields also for the schools to use. For various reasons this didn't happen, and then suddenly three hectares of unplanned sports ground became available. Which is really unique, because normally the organisation of every square metre in Amsterdam is meticulous-

Interview met gebiedsmakelaar Jeroen van Dalen

Jeroen Boomgaard & René Boer

RB/JB: Welke vormen van gezamenlijkheid hadden de planners van het Zeeburgereiland aanvaardbaar voor ogen, toen ze de wijk gingen plannen?

JvD: Toen de eerste planvorming van het Zeeburgereiland plaatsvond was ik nog geen gebiedsmakelaar dus ik kan niet voor mijn collega's, de planners en de ontwikkelaars spreken, maar ik kan wel zeggen dat er altijd gekeken is hoe we van het Zeeburgereiland een moderne stadswijk aan het water kunnen maken, met innovatieve technieken en innovatieve manieren van leven. Zo zitten ze in de Sportheldenbuurt niet op het gas- maar op het warmtenet bijvoorbeeld. En naar hoe we creatief kunnen

omgaan met ruimtegebruik en de ruimte multifunctioneel inrichten, en zorgen voor een diverse samenstelling van bewoners. Het Zeeburgereiland bestaat uit vier deelgebieden, met nog best wat rafelranden, de Sluisbuurt als een nieuw 'Manhattan aan het IJ' en de Sportheldenbuurt als een Amsterdamse stadswijk aan het water. Het doel is wel nog altijd om daarvan één Zeeburgereiland te maken, met één identiteit.

RB/JB: Maar is er daarbij een ideaal ten aanzien van openbare ruimte?

JvD: Zeker. Wat je nu al ziet met de sportvelden die er liggen. Het oorspronkelijk plan was om daar sportvereniging Zeeburgia te plaatsen met drie velden waar de scholen ook gebruik van zouden kunnen maken. Dat ging uiteindelijk niet door om tal van redenen en toen zaten we daar opeens met drie hectare grond in Amsterdam met als label sport, die nog helemaal niet ingericht waren. Dat is echt uniek want normaal gesproken is elke vierkante meter binnen de gemeente Amsterdam ruim van te voren ingericht. Ik zat toen bij afdeling Sportstimulering en heb toen samen

Skatepark Zeeburgereiland (pagina 31-32) werd geopend in de zomer van 2020 als onderdeel van de Urban Sport Zone en is de grootste betongesmeerde skatebaan van Nederland. De blinde muren zijn voorzien van het kunstwerk *An Outcast Sanctuary* van Iris Roskam en Arno Coenen, bestaande uit 40.000 tegels met balpentekeningen aangebracht in de techniek van Delfts blauw.

Skatepark Zeeburgereiland (pages 31-32) was opened in the summer of 2020 as part of the Urban Sport Zone and is the largest concrete skating rink in the Netherlands. The artwork *An Outcast Sanctuary* by Iris Roskam and Arno Coenen, which consists of 40,000 tiles with drawings applied with the Delft blue technique, covers its blind walls.

Foto: Wikimedia Commons/Ceescarne1

ly planned in advance. I was working at the sports stimulation department at that time, and with a colleague I looked into the possibilities of organising that newly available space differently: make it public, and with a greater diversity of sports fields and facilities. Classic club life is waning, and people more often prefer self-organised group training. The municipality wants to support this by making sports parks more public and better equipped for a variety of sports. Our idea was well received by the different stakeholders, such as schools, clubs, sports associations and residents, and so it was done. As a local area manager now, I also have to deal with the social issues involved with all of this. Physically realising the plan is one thing, but making it land in the neighbourhood is another. This is not to be underestimated, regarding the scale of the sports zone and previous experiences with the Cruyff Court in IJburg.

RB/JB: So now you have something like a mixed zone, open for negotiations, which is also a kind of fringe. Not entirely designated beforehand. The two projects we did, *Black Water* in the silos and the *Wielemaatjes*, aim to introduce something similar; the silos as a reversed image of darkness and slowness, and the *Wielemaatjes* as spontaneous elements roaming the neighbourhood. Does this way of thinking reverberate with the municipality of Amsterdam? How do you see that?

JvD: It's about leaving more and more up to the inventiveness and imagination of the visitors and the residents. If there is a soccer club then people will play soccer, but when you organise the space differently people will use their imagination. And that is what we want. We want people to take the initiative to unfold activities. The municipality tries to facilitate and support that. In that sense, I think, the art projects are a good metaphor for how we, the municipality, want to employ public space and for how we think about the city. Which also includes more uncomfortable aspects, like conflicting uses of the space.

RB/JB: You identify a number of ideals, such as that people take the lead in using public space. Do you think there is a role for art in this conflicting, shared use of space?

JvD: That's not an easy question for me, because I have no expertise in that field. But art always has a role and a purpose in society. It has the ability to convey a message. Like, I'm still hoping to have a graffiti contest at the Urban Sport Zone one day. Not on the skatepark itself, by the way, that's not allowed, but on a mobile graffiti wall. Graffiti is closely linked to urban sports, of course. In that sense, art can be complementary. The municipality invests a lot in sports, which is obviously a good thing, but art is always somewhat overlooked. That's why I always make a strong case for art in my area.

met een collega bedacht om te kijken of we de vrijgekomen ruimte op een andere manier konden inrichten: openbaar en met een grotere diversiteit aan sportvelden en -mogelijkheden. Het klassieke verenigingsleven loopt terug en mensen willen steeds meer op eigen initiatief in groepjes gaan sporten. De gemeente probeert dit steeds meer te faciliteren, door sportparken meer openbaar te maken en open te stellen voor verschillende vormen van sport. Dit idee werd goed ontvangen bij verschillende stakeholders, zoals scholen, verenigingen, sportbonden en bewoners, en zo geschiedde. Nu ik gebiedsmakelaar ben heb ik ook te maken met de sociale vraagstukken die daarbij komen kijken. Het fysiek realiseren is één ding, maar hoe iets landt in de wijk is een tweede. Dat moet niet onderschat worden, gezien de grootte van het sporthart en eerdere ervaringen met het Cruyff Court op IJburg.

RB/JB: Je krijg eigenlijk een soort gemengde zone waar nog over onderhandeld moet worden, daarmee maak je ook een soort rafelrand. Het is niet totaal bij voorbaat geordend. De twee projecten die wij gedaan hebben, *Black Water* in de silo's en de *Wielemaatjes*, proberen hetzelfde te introduceren. De silo's als een soort tegenbeeld met donkerte en traagheid, en de *Wielemaatjes* als een spontaan element dat door de buurt zwerft. Is dit een manier van denken over de openbare ruimte die bij de gemeente een soort aansluiting vindt? Hoe zie jij dat?

JvD: Je laat steeds meer over aan de eigen creativiteit van de bezoekers en bewoners. Bij een voetbalvereniging wordt er gevoetbald, maar als je het anders gaat inrichten zie je dat mensen meer hun eigen creativiteit gaan gebruiken. En dat is wat we willen, dat mensen steeds zelf meer initiatief nemen om dingen te ontplooien. Als gemeente proberen we dat te faciliteren en te ondersteunen. In die zin denk ik dat het een mooie metafoor is voor hoe we als gemeente die openbare ruimte willen inzetten en hoe we over de stad denken, en daarbij horen ook de minder leuke dingen zoals conflictueus ruimtegebruik.

RB/JB: Je benoemt een aantal idealen, waaronder dat mensen het voortouw nemen in hoe die ruimte gebruikt wordt. Denk je dat kunst ook een rol kan spelen in dat conflictueuze, gezamenlijke ruimtegebruik?

JvD: Dat vind ik een lastige vraag, als leek op dat gebied. Maar kunst heeft altijd een rol en een doel in de maatschappij, en kan een boodschap overbrengen. Ik heb bijvoorbeeld nog altijd stiekem de hoop om een keer een 'graffiti contest' te houden bij de Urban Sport Zone. Niet op de baan overigens, want dat is niet toegestaan, maar op een mobiele graffiti muur. Graffiti heeft natuurlijk wel een sterke link met 'urban sports'. Kunst kan in die zin complementair zijn. In de gemeente investeren we veel in sport, wat natuurlijk heel goed en belangrijk is, maar kunst blijft vaak een beetje onderbelicht. Daarom maak ik me altijd heel sterk voor kunst in mijn gebied.

Foto: Stadsparke Zeeburgereiland
Foto: WIKIMEDIA Commons/Cescaemel

RB/JB: Hoe zien jullie vanuit de gemeente al die kunstwerken op het Zeeburgereiland, zoals het Palenhuis, Black Water, etcetera?

JvD: Ik kan niet spreken voor de hele gemeente, maar als gebiedsmakelaar denk ik dat bijvoorbeeld het Black Water-project de silo's echt op de kaart heeft gezet. De silo's werden een beetje een zorgenkindje bij bewoners en de gemeente, maar voordat de grote ontwikkeling gaat plaatsvinden hebben we ze nog één keer een mooie functie kunnen geven. Ik denk dat het ook echt een mentaal afscheid was voor de bewoners voordat het gebied nu echt ontwikkeld gaat worden. *Black Water* heeft ook allerlei top 10-lijstjes gehaald, ook internationaal. Het is iets relatiefs eenvoudigs, maar je bereikt er echt wat mee. Ik ben er heel erg trots op. Het *Palenhuis* is een prachtige 'landmark' geworden, en ik hoop ook echt dat het blijft staan als de Sluisbuurt straks ontwikkeld wordt, zij het in de Sluisbuurt

RB/JB: What do you, of the municipality, think of the art works on Zeeburgereiland, like the Palenhuis, Black Water, etcetera?

JvD: I cannot speak for everybody in the municipality, but as local area manager I think *Black Water*, for example, really put the silos on the map. The silos were a source of worry really, for the residents and for the municipality, but before the big refurbishment we were able to give it a last honourable purpose. I think it was a proper mental farewell for the residents as well. And *Black Water* hit various top 10 lists, international ones too. It is relatively simple but far-reaching. I am very proud of it. The *Palenhuis* has become a beautiful landmark, and I really hope it remains in the further development of the Sluisbuurt, be it where it is now or elsewhere on Zeeburgereiland. In my view, it is a very strong image that depicts Amsterdam in a single stroke.

RB/JB: You have been involved on Zeeburgereiland for quite some time now. What lessons do you bring from Sportheldenbuurt to Sluisbuurt, regarding notions of commoning, community, art and public space.

JvD: What I've learned from the research I did on the Urban Sport Zone, for my master, is that we should not only look at community participation, about which a lot has been said and written, but also at government participation. In my view, the government isn't always that well equipped as to how we want to organise participation; as to what it is we want and how we are going to get there. We shouldn't just do it so we can say "we participated!". We should think thoroughly about how participation is organised, and who does what. It's about going to meet-ups, about creating room for dialogue, because the more you reach out, the more you will win people over. My experience is that the later in the process you reach out to people, the more

Foto/photos: Fix Media

Het *Palenhuis* (pagina 33-34) is een tijdelijke 'landmark' op de hoek van de Sluisbuurt, werd onthuld in september 2021 en is "een ode aan de oer-Hollandse heipaal." Het kunstwerk werd ontworpen door Piet van Wijk en werd door tweeduizend Amsterdammers gekozen uit een selectie van vijf voorstellen.

The *Palenhuis* (pages 33-34) is a temporary landmark at the entrance of Sluisbuurt. It was unveiled in September 2021 and is an "ode to the typically Dutch pile foundation". The artwork was created by Piet van Wijk and was chosen by 2.000 Amsterdammers from a selection of proposals.

resistance you will find. That will only slow things down, and the community's confidence will be shaken.

A waste of time and effort. Don't get me wrong, you don't always have to agree. As the municipality, we have to keep in mind the bigger picture. And sometimes that clashes with the interest of the people. But you will come a long way if you can explain yourself and substantiate your views. We keep each other on our toes and so we should.

of elders op het Zeeburgereiland. Voor mij is het een sterk beeld dat Amsterdam in één adem uitlegt.

RB/JB: Je bent heel lang betrokken geweest bij het Zeeburgereiland. Welke lessen neem jij mee vanuit de Sportheldenbuurt naar de Sluisbuurt waar het gaat over 'commons', gezamenlijkheid, kunst en openbare ruimte?

JvD: Wat ik heb geleerd van het onderzoek dat ik heb gedaan naar de Urban Sport Zone in het kader van mijn master is dat we niet alleen moeten kijken naar bewonersparticipatie, waar al een hoop over gezegd en geschreven is, maar óók naar overheidsparticipatie. Als overheid zijn we, mijns inziens, lang niet altijd goed ingericht op hoe we participatie organiseren, wat we vragen en wat we eruit willen halen. We moeten het niet doen om te kunnen zeggen dat we geparticipeerd hebben, maar goed nadenken over hoe je dat organiseert en wie je welke rol geeft. Je moet heel veel aan de voorkant investeren in bijeenkomsten en de ruimte voor dialoog creëren, want hoe meer je dat aan de voorkant doet, des te meer mensen je mee krijgt. Mijn ervaring is dat hoe later

je bewoners in het proces betreft, hoe meer je op weerstand stuit. Dat kost weer extra inzet en het vertrouwen van bewoners loopt een deuk op. Dat is zonde. En begrijp me niet verkeerd: je hoeft het niet altijd met elkaar eens te zijn. Als gemeente moeten we naar het grotere plaatje kijken. Dat conflicteert soms met belangen van bewoners. Maar als je het goed kan uitleggen en onderbouwen, kom je al een eind. We houden elkaar scherp en zo hoort dat ook.

Stedelijke choreografie

Ektor Ntourakos

Onbevangen en niets vermoedend zie ik publieke ruimtes voor mijn ogen ontstaan.

ruimte voor het publiek
open ruimte
speciale plek
veilige haven
sociale ruimte
anonieme ruimte
neutraal terrein
vrije ruimte

Dit zijn een paar van de definities die de bewoners van de Sportheldenbuurt op het Zee-

Urban choreographies

Spontaneous and unaware, public spaces were emerging in front of my eyes.

space for the public,
open space,
special place,
safe haven,
social space,
anonymous space,
neutral ground,
free space...

These were some of the definitions that residents of Sportheldenbuurt at Zeeburgereiland gave when I asked them what public space meant to them, and I would agree on each one of them, or to be more precise—I would agree on all of the definitions combined as one.

Each resident's perception of the publicness of space was influenced by different factors. One person focussed

on the activities and the interactions that this publicness entails, for instance on the narratives created by the multiple skaters in the skatepark; chaotic choreographies of heads with and without helmets, outlined over the top level of the halfpipes while rolling up and down. Someone else explained to me, as if in the shoes of an urban designer, the purpose of each design decision—the gravel paths, the plantation, the paving of the streets, all equally important to manoeuvre the sense of publicness. The most radical residents would say that they found their own way through the public space of Zeeburgereiland by creating their own version of publicness, while being flexible and open to establish new experiences beyond the city's design and suggested paths. On the busiest days in the park, especially when the sun is shining, the entrance of the supermarket across the skate park becomes a place full of routines, temporalities, and unpredictable situations. Groups of youngsters unintentionally create a hangout outside the supermarket; an unconventional—and many would say the least interesting—place to gather with your friends. A few other respondents, inspired by the composition of lines, shapes, and colours which set the landscape for skate parks, football fields, tennis and basketball courts, stressed that publicness is organised by the various rules, restrictions and forms of normativity.

Having said that, it would have been naive to define the public spaces of Zeeburgereiland, and public space in general, merely as topographically prescribed and with clear and specific functions. The design of the area and its elements does play a role in the creation of a public space, but it is part of a bigger whole – a whole which is a bit more complex, but at the same time has enough room to establish personal narratives and forms of public space. A public space complex emerges in the occurrence of intended, well-thought out

burgereiland mij gaven, toen ik hen vroeg wat publieke ruimte voor hen betekent. Ik onderschrijf ze allemaal, of beter gezegd: ik onderschrijf alle definities samen als één.

Hoe zij de openbare ruimte beleven, bleek voor iedere bewoner samen te hangen met verschillende factoren. De één zag de activiteiten en interacties die in de openbare ruimte ontstaan belichaamd door de vele skaters in het skatepark: een chaotische choreografie van hoofden met en zonder helm die zich heen en weer glijdend aftekenen boven de randen van de halfpipes. Een ander begon me als een ware stedenbouwkundige uit te leggen hoe elke ontwerpbeslissing, van de grindpaden tot de beplanting en de straatbetegeling aan toe, effect heeft op het gevoel van openbaarheid op een plek. De meest radicale respondenten zeiden hun eigen weg te zoeken door de publieke ruimte van het Zeeburgereiland en, door er losjes mee op te gaan en open te staan voor nieuwe ervaringen die voorbijgaan aan het bestemmingsplan en voorgeschreven routes, hun eigen versies van openbaarheid te maken. Op de drukste dagen in het park, vooral wanneer het zonnig is, verandert de ingang van de supermarkt tegenover het skatepark in een plek vol routine, vluchtigheid en onvoorspelbaarheid. Groepen jongeren maken er onbedoeld hun hangplek van – niet de meest gangbare en niet de meest boeiende plek om rond te hangen met je vrienden, zou je denken. Weer andere respondenten lieten zich inspireren door het spel van lijnen, vormen en kleuren in het landschap van skateparken, tennisbanen, voet- en basketbalvelden, en benadrukten dat openbare ruimte wordt georganiseerd aan de hand van allerlei regels, normen en beperkingen.

Het zou echter naïef zijn om de publieke ruimtes van het Zeeburgereiland, en de publieke ruimte in het algemeen, simpelweg te omschrijven als stedenbouwkundig vastgelegd en met duidelijke en vaststaande functies. Het ontwerp van een plek en alle aspecten die erbij horen, speelt wel degelijk een rol in het creëren van openbare ruimte, maar het is onderdeel van een groter geheel: een geheel dat gelaagder is, waarin tegelijkertijd mogelijkheden zijn om zelf invulling en vorm te geven aan wat openbare ruimte kan zijn. Gelaagde openbare ruimte ontstaat waar zowel

bedoelde, goed uitgewerkte en vooraf bedachte handelingen en acties als onbedoelde, geïmproviseerde en vrije bewegingen, ritmes en gebeurtenissen plaatsvinden. Deze bedoelde en onbedoelde handelingen bestaan dan naast elkaar en gaan een wisselwerking aan: zoals schoolkinderen die de weg afsnijden door het grasveld – de ruimtelijke ordening aan hun laars lappend om hun eigen ervaring van tijd en ruimte toe te laten.

Ik geniet van zulke stedelijke choreografiën, met hun eigenzinnigheid die zich niet laat leiden door de richtlijnen in een openbare ruimte. Zo ga ik zelf in de Sportheldenbuurt ook op zoek naar die publieke ruimtes die niet per se als zodanig aangemerkt zijn, die er door hun ligging of functie net tussenin zitten, ambigu zijn. Ik doe dat niet omdat ik mij volledig vrij waan van normen en regels, of omdat ik alle voorgeschreven plekken wil vermijden, maar om de variatie en oneindige mogelijkheden die zulke plekken bieden. Want het is op dat soort plekken dat de neiging om te interveniëren en de drang om daadwerkelijk gebruik te maken van de ruimte, ontwerp en functie overstijgen. Daarmee bedoel ik niet dat het ontwerp niet goed is. In tegendeel: een ontwerp dat ruimte overlaat voor onvoorzien routes en onontdekte functies, laat de verbeelding vrij en omarmt de nieuwe mogelijkheden en ritmes die zo kunnen ontstaan.

and designed practices and actions as well as in unintended, impromptu, and unscripted movements, rhythms, events. These intended and unintended practices coexist and interact: like school kids spontaneously cutting through the grass areas, ignoring the urban planner's production of space and creating new experiences of time and space instead.

I find pleasure in such urban choreographies, which evolve in peculiar ways and do not necessarily operate in line with a public space's suggestions. Similarly, I go for public spaces in Sportheldenbuurt which are not clearly defined as such. Either for their topography or their function, they are somewhere in between, ambiguous. I do that, not because my way in the city does not follow any norms or regulations, or because it is not at all associated with prescribed public spaces, but because of the differentiation and the myriad of possibilities the other places offer. It is in those ambiguous types of public space that the intention to intervene and the desire to actually use the space surpass the space's design and function. This does not suggest that the design of the space is not good enough. On the contrary: if the design leaves room for undetermined paths and undiscovered functionalities, public space can allow for the imagination to flourish and embrace new possibilities and rhythms taking place.

Verzamelen

Op het Zeeburgereiland worden kunstprojecten gerealiseerd die mensen bij elkaar willen brengen. Kunstwerken die niet verzameld worden in musea, maar die zelf verzamelen.

Table of Contents bijvoorbeeld, van de Koreaanse kunstenaar Bin Koh, nodigt de buurt nadrukkelijk uit samen te koken en te eten op de binnenplaats van het Woon&-gebouw. Dat kunstwerk is het resultaat van een masterprogramma van het Sandberg Instituut dat onder de titel *The Commoners Society* met steun van projectontwikkelaar BPD plaatsvond op het Zeeburgereiland. Jules van den Langenberg van de Theo van Doesburg Stichting, die bij de organisatie betrokken was, vertelt erover.

In een interview licht Sharon Oldenkotte-Vrolijk, directeur Kunst & Cultuur van BPD, toe waarom hun organisatie 'commons' en 'commoning' belangrijk vindt.

Op dit moment werkt het Sandberg Instituut aan een nieuw programma van tijdelijke interventies in de Sluisbuurt in samenwerking met Hogeschool Inholland. Karel Koch, lector bij Inholland, vertelt iets over de plannen.

Collecting

On Zeeburgereiland art projects are realised which aim to bring people together. Art collecting people, rather than people collecting art.

Like *Table of Contents*, by Korean artist Bin Koh, which invites people to come out and cook and eat together in the courtyard of the Woon& building. The artwork is a result of a master's programme at the Sandberg Instituut, called The Commoners Society, which took place on Zeeburgereiland with support from project developer BPD. Jules van den Langenberg from the Theo van Doesburg Foundation, who was involved in the organisation, writes about the artwork.

In an interview, Sharon Oldenkotte-Vrolijk, director Art & Culture at BPD, explains why the organisation thinks commons and commoning are so important.

The Sandberg Instituut is currently working on a new programme of temporary interventions in Sluisbuurt, in collaboration with Hogeschool Inholland. Karel Koch, lector at Inholland, discloses some of the plans.

Bin Koh's Table of Contents

Jules van den Langenberg

Op ongeveer twee derde van de Nederlandse trottoirs liggen grijze, 9,5 kilo zware betontegels van 30 bij 30 centimeter. De Nederlandse bodem is nogal drassig en deze betontegels bieden flexibiliteit voor de uitvoering van herstelwerkzaamheden en aanpassingen. Meer gewaardeerd zijn tegels die worden gebruikt voor geometrische afbeeldingen (bijvoorbeeld in moskeeën) en religieuze of folkloristische taferelen (bijvoorbeeld in Delfts blauw). Tegels roepen de vraag op hoe een dergelijk eeuwenoud bouwelement kan worden gebruikt om nieuwe betekenis en relevantie over te

Table of Contents (pagina 35-36) bestaat uit een betegelde, betonnen barbecue tafel die buurtbewoners uitnodigt samen te koken en recepten voor en herinneringen aan gerechten uit te wisselen. Het werk is ontwikkeld door kunstenaar Bin Koh, in samenwerking met het Sandberg Instituut, de (Nelly & Theo van Doesburg Stichting en BPD/Bouwfonds Gebiedsontwikkeling en staat sinds het voorjaar van 2022 achter het nieuwe appartementencomplex Woon&.

Table of Contents (pages 35-36) is a tiled concrete barbecue table, to which people are invited to cook together and share recipes and memories of their favourite food. The work was developed by artist Bin Koh in collaboration with the Sandberg Instituut, the (Nelly & Theo van Doesburg Foundation and BPD/Bouwfonds Gebiedsontwikkeling, and has been located in the courtyard of the newly built apartment complex Woon& since 2022.

Foto: Sander van Wietum

brengen in de hedendaagse samenleving en de publieke ruimte. De focus van het werk van kunstenaar Bin Koh, alumna van het programma Master of Voice van het Sandberg Instituut, ligt op het visuele en gefeminiseerde optimisme dat zorgvuldig wordt gekoesterd in onze uiterst prestatiegerichte samenleving. Wat kan er nog meer bestaan naast de grijze stoeptegels in een nieuwe Nederlandse woonwijk?

Koh is onlangs geïnteresseerd geraakt in technieken om materiaal te bedrukken, en deze technieken vormen de basis voor haar kunstwerk *Table of Contents*, een tafel met handgeschilderde tegels bij het Woon&-complex op het Zeeburgereiland. Het werkt komt voort uit een samenwerking tussen projectontwikkelaar BPD en culturele stichting Theo van Doesburg. Decoratieve elementen op tegels worden al heel lang door beeldend kunstenaars gebruikt om complexe verhalen te vertellen. Het kunstwerk, een gebruiksculptuur in de vorm van een barbecuetafel, introduceert de Koreaanse eetcultuur.

Table of Contents
Foto: Haalten Boswijk

Table of Contents
Foto: Sander van Meertum

Bin Koh's Table of Contents

About two thirds of the Dutch sidewalks are paved with grey, 9,5-kilo, 30-by-30-centimetre concrete tiles. They offer easy maintenance and adjustment, which proves convenient for the wet Dutch lowlands they cover. Tiles used for geometric imagery (such as in mosks) and religious or traditional depictions (like Delftware) are more popular. Tiles raise the question how such an ancient architectural element can be re-appropriated and be meaningful and relevant in contemporary society and public space. In the work of Bin Koh, alumna of the Master of Voice programme at the Sandberg Instituut, the focus is on visual and feminised optimism, preciously nurtured in our highly competitive world. What more can exist alongside the grey concrete slabs in the pavement of a newly built Dutch neighbourhood?

Koh recently became interested in techniques for printing on materials, and these have come to form the basis of her work *Table of Contents*, a table with hand-painted tiles for the Woon& complex on Zeeburgereiland. The work resulted from a collaboration with BPD project developer and the Theo van Doesburg Foundation. Decorated tiles have a long history in the hands of visual artists for the depiction of complex narratives. Koh's artwork, a sculpture for practical use in the shape of a barbecue table, introduces Korean culinary culture.

Foto: Sander van Meertum

De Kitchen Workshop (pagina 39-40) van kunstenaar Elia Castino is gestationeerd in een tijdelijke keet waar ooit de Sluisbuurt zal staan, en wordt gebruikt voor de publieke bijeenkomsten van het programma voor kunst in de openbare ruimte van de (Nelly &) Theo van Doesburg Stichting.

The Kitchen Workshop (pages 39-40) by Elia Castino is located on the temporary construction site where Sluisbuurt will arise in the future, and is used for public events of the art and public space programme of the (Nelly &) Theo van Doesburg Foundation.

After the opening of the permanent artwork, two meetings will be held, in August and November, on the placemaking terrain in the adjacent Sluisbuurt. Three artists will propose initiatives directed at communities, organisations and businesses like the ferry company, a commercial tower block, and an elementary school. Even before the start of the building process, developers and artists will exchange ideas with one another and with other interested parties, about the language, tiles and tools for creating a new neighbourhood.

Na de opening van het permanente kunstwerk worden dit jaar twee bijeenkomsten georganiseerd, in augustus en november, op het placemakingterrein van het naastgelegen Sluisbuurtterrein. Hier worden op eigen initiatief voorstellen gedaan door drie kunstenaars die zich richten tot gemeenschappen, organisaties en bedrijven zoals het veerbedrijf, een commerciële woontoren en een basisschool. Ontwikkelaars en kunstenaars gaan in gesprek met elkaar en belangstellenden, nog voor de bouw van de wijk ook maar begonnen is, over de taal, tegels en tactieken van het maken van een nieuw stadsdeel.

Interview met Sharon Oldenkotte-Vrolijk, directeur Kunst & Cultuur BPD

Jeroen Boomgaard & René Boer

RB/JB: Wat was het uitgangspunt voor BPD ten aanzien van 'commons' en waarom zochten jullie samenwerking met de Rietveld en het Sandberg op dat gebied?

S0: BPD heeft een lange traditie op het gebied van ondersteuning van kunst en cultuur. We hebben een kunstcollectie en een fonds waarmee we jaarlijks landelijk vele kunst- en cultuurprojecten ondersteunen. Daarnaast realiseren we kunst- en cultuurprojecten in de openbare ruimte in de gebiedsontwikkeling van BPD, zoals op het Zeeburgereiland in Amsterdam. Hier ging het om een bijzondere gebiedsontwikkeling, Woon&, waarbij de commons een belangrijke rol spelen. Zo werden in de plint van het gebouw verschillende deelfuncties bedacht, zowel voor de bewoners als voor de buurt. In het verlengde daarvan is ook het kunstproject ontstaan. Toen bleek dat ook de Rietveld Academie en het Sandberg Instituut onderzoek en een master op dat gebied van gemeenschappelijk gebruik wilden doen, lag samenwerking voor de hand.

RB/JB: En wat verwachten jullie van die gemeenschappelijkheid, wat is de meerwaarde voor BPD?

Interview with Sharon Oldenkotte-Vrolijk, director Art & Culture at BPD

RB/JB: Concerning 'commons', what was BPD's starting point, and what was your reason for collaborating with the Rietveld and the Sandberg on that topic?

S0: BPD has a long tradition of supporting art and culture. We have an art collection and a fund for supporting art and cultural projects annually and throughout the country. Furthermore, we realise art and cultural projects in public space in the areas we develop, like on Zeeburgereiland in Amsterdam. That was

a remarkable project, Woon&, in which the commons had a key role. To give an example, for the ground floor of the building various sharing functions were incorporated for the residents as well as for the neighbourhood. The art project emerged from that, too. When we found out the Rietveld Academie and the Sandberg Instituut also were also planning to do research and initiate a master on that topic of commoning, it was evident for us that we wanted to team up.

RB/JB: And what do you expect of that notion of commoning, what is in it for BPD?

S0: I live in a village where the idea of the commons is part of the culture. In the city, and especially in a newly emerging part of the city like Zeeburgereiland, that doesn't exist immediately. With Woon& we aim to promote the emergence of commoning, and create a place where people can meet each other. The design of Bin Koh's barbecue table which has been installed there, physically supports that. People meet each other at the barbecue. The artwork, which was realised in collaboration with Royal Tichelaar Makkum, makes that possible, stimulates it, and Bin Koh adds the Korean tradition of cooking together. Of course, the work depends on the commitment of the residents, and for Woon& we explicitly selected people who said they'd be up for it and who are happy to use the communal rooms in the building.

RB/JB: More commoning requires a cultural shift. This cultural shift can only happen when more communal rooms become available. Is BPD willing to commit to that?

S0: In the projects we are developing now, we really see a growing demand for the inclusion of communal rooms in area development. But a lot depends on the market. Projects also become larger in scale and more complex with many parties involved. To properly set this process in motion, it would be help-

S0: Ik woon zelf in een dorp en daar is het idee van gemeenschappelijkheid, van commons, heel gewoon. In de stad en zeker in een nieuw stuk stad als het Zeeburgereiland bestaat dat niet meteen. Met Woon& wilden we een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van gemeenschappelijkheid, een plek bieden waar mensen elkaar kunnen ontmoeten. Het ontwerp van Bin Koh, de barbecuetafel *Table of Contents* die nu gerealiseerd is bij het gebouw, draagt daar heel fysiek aan bij. Mensen ontmoeten elkaar bij het samen barbecueën. Het bijzondere kunstwerk dat in samenwerking met Koninklijke Tichelaar Makkum tot stand is gekomen, maakt dat mogelijk, stimuleert dat, en Bin Koh voegt daar de Koreaanse traditie aan toe dat iedereen samen aan het koken is. Het werkt staat of valt natuurlijk met de betrokkenheid van de bewoners, en voor Woon& hebben we nadrukkelijk gezocht naar bewoners die hiervoor open staan en die gemeenschappelijke ruimtes in het gebouw willen gebruiken.

Table of Contents
Foto: Sander van Raetrum

RB/JB: Meer gemeenschappelijkheid vereist eigenlijk een cultuurverandering. Die cultuurverandering kan alleen ontstaan als er steeds meer gemeenschappelijke ruimtes en gebruiken zijn. Wil BPD daarop inzetten?

S0: In de projecten die wij nu ontwikkelen zien we echt een groeiende behoefte om gemeenschappelijke ruimtes onderdeel te maken van de gebiedsontwikkeling. Maar veel hangt ook af van de ontwikkeling van de markt. Projecten worden ook steeds groter van schaal en complexer door de hoeveelheid partijen die erbij betrokken zijn. Om dit proces goed op gang te

brengen zou je eigenlijk in een vroeg stadium met een gemeente afspraken moeten kunnen maken over idealen en ambities op dat vlak. We zijn heel blij dat we bij Woon& een deel van de plint voor de bewoners hebben kunnen reserveren en dat de bewoners dat waarderen.

Werken aan de Sluisbuurt

Karel Koch

In 2024 opent Hogeschool Inholland haar nieuwe Amsterdamse locatie in de Sluisbuurt. Nu al verkennen studenten en onderzoekers het eiland vanuit Sluislab, een werkplaats voor 'social design' en 'placemaking'. Sluislab werkt graag met bewoners, ondernemers en andere professionals samen aan de ontwikkeling van het Zeeburgereiland. Zo staat het met broedplaatsontwikkelaar Urban Resort aan de wieg van het Baggerbeest, de lerende broedplaats die in het voorjaar van 2023 opgeleverd wordt.

Landingsvaartuig
Foto: Anke Teunissen

ful to come to agreements with the municipality and formulate the ideals and ambitions in an early stage. We are very excited that we were able to reserve the ground floor for the residents, and that they appreciate that.

Working on Sluisbuurt

In 2024, Hogeschool Inholland opens its new location in Amsterdam in Sluisbuurt. Students and researchers are already exploring the island with Sluislab, a workspace for social design and placemaking, as their base. Sluislab enjoys working with residents, designers, and other professionals on the development of Zeeburgereiland. As such, for example, we teamed up with creative workspace developer Urban Resort to found Baggerbeest, a learning 'breeding ground' for artists and creatives

that will be launched in the spring of 2023.

In the run-up to this launch, on June 2 Sluislab Inholland presented the *Landingsvoertuig* (landing craft), a new mobile meeting place and extraordinary platform for Zeeburgereiland. Artist Rob Voerman created not an untouchable artwork for the neighbourhood, but a slightly puzzling trailer which presents itself as a multifunctional tool.

"You can use it as a food truck, or as a platform to host a debate or a small-scale performance", Rob explains. "If you fold down the lid that shields the stage, you'll get a projection screen for a film night. The elevated side with two fixed seats is ideal for sitting back and just looking around. You want to attach a canopy or a radio tower? Fine, it is versatile in every way."

The *Landingsvoertuig* is constructed out of aluminium beams with two mounted

Foto: Anke Teunissen

In de aanloop hiernaartoe presenteerde Sluislab Inholland op 2 juni het *Landingsvaartuig*, een nieuwe mobiele ontmoetingsplek en een opmerkelijk podium voor het Zeeburgereiland. Kunstenaar Rob Voerman maakte voor de buurt geen onaantrekbaar kunstwerk, maar een licht verwarrende aanhanger die zich voordoet als een multifunctioneel gebruiksvoorwerp.

"Je kunt 'm gebruiken als foodtruck of als podium bij een debat of kleine voorstelling", legt Rob uit. "Als je de klep, die het podium afschermt, naar beneden klapt ontstaat er een projectiescherm voor een filmavond. Even lekker teruggetrokken om je heen kijken? Daarvoor is de hoge kant met de twee gemonteerde stoelen zeer geschikt. Wil je er een luifel of radiotoren aan vastmaken? Prima, ook in dat opzicht is hij flexibel."

Het *Landingsvaartuig* is een constructie van aluminium balken met daarop gemonteerde platen transparant perspex die de binnenruimte wind- en regenvrij maken. Als een tweede huid wordt de helft van het vaartuig omgeven door een netwerk van rode scherven perspex gevat in betonstaal, waardoor de intimiteit

Het *Landingsvaartuig* (pagina 37-38) is een nieuwe mobiele ontmoetingsplek op het Zeeburgereiland en kan allerlei functies vervullen, van podium tot foodtruck. Het *Landingsvaartuig* werd ontworpen en gebouwd door Rob Voerman als onderdeel van het Sluislab van Hogeschool Inholland.

The *Landingsvaartuig* (pages 37-38) is a new mobile meeting place on Zeeburgereiland which can perform many functions, from platform to food truck. The *Landingsvoertuig* was designed and built by Rob Voerman as part of the Sluislab project by Hogeschool Inholland.

van een kleine vrijplaats ontstaat. De mantsgrote patrijspoort op de kopse kant biedt een vrije blik op het eiland en is tegelijkertijd het uitgiftepunt van het *Landingsvaartuig* als foodtruck. Het geheel is gemonteerd op een aanhanger, waardoor het eenvoudig verplaatst kan worden voor een volgende verkenningsmissie.

Landingsvaartuig
Foto: Mike Reunissen

De aanhanger is toegankelijk en tegelijkertijd onaf en nodigt daardoor uit tot speels gebruik, uitbreiding en aanbouw. Juist in een gebied dat zo sterk in ontwikkeling is als dit eiland, waar we nog met elkaar uitvinden hoe we willen wonen, werken en ontspannen, biedt Voerman de mogelijkheid voor aanpassing en verandering van het werk. "Als de omstandigheden en leefwerelden in de stad veranderen, dan moet je je ook vrij voelen om je omgeving, en dus ook het Landingsvaartuig, daarop aan te passen", meent hij.

In het najaar van 2022 organiseren studenten van Sluislab Inholland en kunstenaars van het Sandberg Instituut zes kleine publiekseventen over de kunst- en placemakingprojecten waar zij momenteel aan werken. Het *Landingsvaartuig* is daarbij de ontmoetingsplek voor iedereen die mee wil denken en doen. Maar het podium is ook beschikbaar voor sociale en culturele initiatieven uit en voor de buurt.

transparent perspex sheets to make the interior wind- and rainproof. Like a second skin, a network of red shards of perspex in a frame of reinforced steel covers one side of the vehicle, creating the intimacy of a small refuge. A head-high porthole on the front side overlooking the island also serves as the counter when the *Landingsvaartuig* is used as a food truck. The whole thing is mounted on a trailer and easily relocated for the next exploration mission.

The trailer is accessible but also unfinished, thus asking for playful use, modifications and extensions. Precisely in a place in the midst of development, where we are still finding out how we want to live, work and relax, Voerman offers the opportunity to adjust and change the work. "When the urban and social conditions around you are changing, you should feel free to adjust these conditions, and so it is with the *Landingsvaartuig*," he ponders.

In the fall of 2022, students of Sluislab Inholland and artists of the Sandberg Instituut will organise six small public events about the art and placemaking projects they are currently working on. The *Landingsvaartuig* will be the meeting place for everybody wanting to participate and think along. But the platform is also available for social and cultural initiatives from and for the neighbourhood.

Bekommeren

Na ruim twee jaar onderzoek en experiment ten einde en is het tijd om de balans op te maken en vooruit te blikken.

Commoning

After more than two years of research and experimentation at an end and it is time to take stock and look ahead.

From here...

It is the long, dry summer of 2022. On Zeeburgereiland, the development of Sportheldenbuurt is in its final stage and the foundations for Sluisbuurt are being laid. After two years of research and experiment, the Contemporary Commoning project has come to an end. Time to wind up and look ahead.

The English word 'commons' and its derivative 'commoning' refer to commonly made and maintained facilities, without making profit or the involvement of the state. Classic examples are the well in a village, or a meadow where shepherds tend their sheep. Interestingly, there is no direct translation for the word in Dutch, apart from the out-fashioned term 'de meent'. During the research somebody came up with the word 'bekommeren', which sounds like commoning but is more about 'taking care of something or someone'. We often chose to use 'vormen van gezamenlijkheid', which literally means 'forms of togetherness'.

En verder...

Jeroen Boomgaard & René Boer

Het is de lange, droge zomer van 2022. Op het Zeeburgereiland wordt de laatste hand gelegd aan de Sportheldenbuurt en gaan de eerste palen voor de Sluisbuurt de grond in. Ook komt het Contemporary Commoning-project na ruim twee jaar onderzoek en experiment ten einde en is het tijd om de balans op te maken en vooruit te blikken.

Het Engelse woord 'commoning' is afgeleid van het woord 'commons', wat lastig te vertalen is maar in het Engels verwijst naar gezamenlijk gemaakte en beheerde voorzieningen, zonder

As mentioned briefly in the introduction, the research project focussed on the question how forms of commoning or publicness emerge in a newly built neighbourhood like Zeeburgereiland, and especially how art and design can contribute to that process. In the course of the project, the researchers found some very interesting answers to that question. Ironically, the project's kick off was on March 1, 2020, a week before the Covid-19 pandemic and the first lockdown confined everybody to their homes and suddenly the only medium left for commoning was Zoom. While initially it looked like the whole project was to be called off, eventually Zeeburgereiland turned out to be the perfect place for the research, both during and post Covid-19.

Because Sportheldenbuurt is relatively new and at a certain distance from other Amsterdam neighbourhoods, forms of commoning and cohesion there were still in an early stage before Covid-19. The lockdown put this to a halt altogether, but as soon as the first restrictions were lifted, the need for new initiatives proved ever so urgent. Commoning was revived in all sorts of forms, and especially from the second pandemic year onwards art and design initiatives also came into play: an artist and a resident from the Nautilus community invented the *Boekenboom* (the book tree), the municipality of Amsterdam installed the *Palenhuis* and a developer and an art school joined forces to realise the communal barbecue table *Table of Contents*.

These initiatives provided a fertile ground for Contemporary Commoning's experiments. Dozens of locals signed up as volunteers for RAAAF's installation *Black Water* in the silos, or took a chance with the *Wielemaatjes*, which were unleashed on the island later. These experiments soon proved that commoning not only emerges from processes of a primarily social, economic

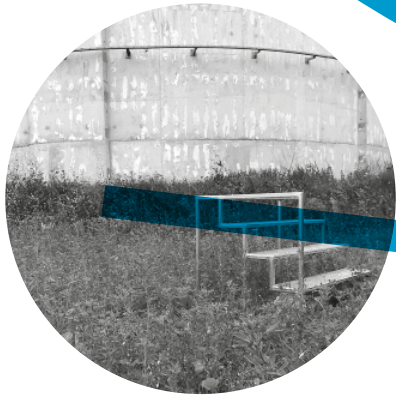
winstoogmerk en zonder inmenging van de overheid. Bekende voorbeelden zijn de waterput in een dorp, of het grasveld waar herders gezamenlijk hun schapen op laten grazen. In het Nederlands wordt ook wel het niet zo bekende woord 'de meent' gebruikt, en tijdens dit onderzoek bedacht iemand de mooie vertaling 'bekommeren', omdat het ook gaat om zorg voor elkaar. Uiteindelijk kozen we in het onderzoek vaak voor 'vormen van gezamenlijkheid'.

Zoals we in de introductie al kort benoemen staat in dit onderzoek de vraag centraal hoe zulke vormen van gezamenlijkheid of openbaarheid tot stand komen in een nieuw gebouwde buurt zoals het Zeeburgereiland, en dan met name of en hoe kunst en ontwerp daar een bijdrage aan kunnen leveren. De onderzoekers hebben hierop in de loop van het project een aantal interessante antwoorden gevonden. Ironisch genoeg begon het onderzoek op 1 maart 2020, een week voordat de coronapandemie en de lockdown iedereen dwong thuis te blijven en Zoom plotseling het enige medium voor gezamenlijkheid werd. Terwijl het eerst leek alsof het project daardoor geen doorgang kon vinden, bleek het Zeeburgereiland tijdens en na corona juist de perfecte omgeving voor het onderzoek.

Doordat de Sportheldenbuurt relatief nieuw is en op zekere afstand ligt van andere Amsterdamse buurten, waren de vormen van gezamenlijkheid en cohesie er voor corona nog in opkomst. Door de lockdown kwam dit proces stil te liggen, maar zodra de eerste beperkingen weer werden opgeheven bleek de behoefte aan nieuwe initiatieven juist extra groot. Allerlei vormen van gezamenlijkheid werden

weer nieuw leven ingeblazen en met name vanaf het tweede coronajaar ontstond er ook op het gebied van kunst en ontwerp van alles. Zo bedachten een kunstenaar en een bewoner van woonwerkgebouw Nautilus gezamenlijk de *Boekenboom*, organiseerde de gemeente de realisatie van het *Palenhuis* en brachten een ontwikkelaar en een kunstschool gezamenlijk de openbare barbecue tafel Table of Contents tot stand.

Wielemaatjes / Foto: Jeffrey Bolhuis

Dit bleek een vruchtbare bodem voor de experimenten van het Contemporary Commoning-project. Tientallen buurtbewoners meldden zich aan als vrijwilliger voor de installatie *Black Water* van RAAAF in de silo's, of gingen aan de slag met de *Wielemaatjes* die later op het eiland werden losgelaten. Uit deze experimenten bleek al snel dat commoning niet alleen kan ontstaan uit processen met een overwegend sociaal, economisch of politiek karakter, zoals het gezamenlijk oprichten en beheren van de Zeeburgertuin of het gezamenlijk ontwikkelen en onderhouden van een woonwerkgebouw als Nautilus, maar ook door de inzet van kunst en ontwerp.

Zo maakte het initiatief van *Black Water* het mogelijk voor buurtbewoners om met elkaar andere buurtbewoners te verwelkomen en te begeleiden naar de bijzondere ervaring van de installatie in de silo's. Hierbij ontstonden allerlei gesprekken tussen de vrijwilligende en bezoekende buurtbewoners over de aanwezigheid van zo'n duistere, indringende plek in zo'n lichte, overzichtelijke buurt. Daarnaast is er onder de vele buurtbewoners die het werk bezocht hebben een herinnering ontstaan

or political nature, like setting up and running the Zeeburgertuin neighbourhood garden together, or jointly developing and maintaining a residential community such as Nautilus, but also from art and design projects.

The *Black Water* initiative offered an opportunity for local residents to get together and welcome and guide other residents to the extraordinary experience in the installation. This led to many conversations between the volunteering and the visiting residents about the presence of such a dark, intriguing place at the heart of such a light, orderly neighbourhood. Furthermore, it created a shared memory among the many residents who visited the work of a different kind of space, with a different rhythm and a different spatial logic, and that memory will persist even once the silos have settled in their ultimate form.

The *Wielemaatjes*, on the contrary, brought in a certain kind of disorderliness which aroused dispute amongst the residents about how and where the objects were to be used. But sparking the discussion of the use of public space was exactly the kind of commoning the work aimed for. This shows that grand, monumental and organised gestures as well as small, nomadic and deranging actions can lead to commoning. Both projects also substantiate the importance of the individual, artistic process which precedes the 'democratic' involvement of the public, and which offers a first gesture or proposition. That first artistic step often sets off a variety of new forms of commoning taken on by the residents.

These and further results of the research can be consulted (in detail) in academic articles, published as part of this project in academic journals, and on the website contemporary-commoning.nl where you will find plenty more material from the project. Although

the Contemporary Commoning project has hereby come to an end, many more art and design initiatives are coming up on Zeeburgereiland, not only in Sportheldenbuurt but also especially in Sluisbuurt. There, a sense of community has to be built up from scratch, and hopefully the insights gained from this research will be taken along.

aan een ander soort ruimte met een ander ritme en een andere ruimtelijke logica, die zal blijven bestaan als ook de silo's straks hun uiteindelijke vorm zullen krijgen.

Het ontwerp van de *Wielemaatjes* daarentegen laat een zekere onvoorspelbaarheid toe, waardoor al snel onenigheden ontstonden over hoe en waar ze gebruikt konden worden. Het gesprek over het gebruik van de openbare ruimte was echter precies de gezamenlijkheid die het werk tot stand probeerde te brengen. Hieruit kunnen we afleiden dat zowel het grootste, monumentale en georganiseerde als het kleine, nomadische en ontregelende tot commoning kan leiden. Ook blijkt uit beide projecten het belang van het eigen, artistieke proces, waarmee, nog zonder de 'democratische' betrokkenheid van bewoners, een eerste handreiking of suggestie gedaan wordt. Die eerste, artistieke stap is dan veelal een begin van allerlei uiteenlopende, nieuwe vormen van gezamenlijkheid waar buurtbewoners een cruciaal onderdeel van uitmaken.

Deze en andere uitkomsten zijn (in meer detail) terug te vinden in de wetenschappelijke artikelen die als onderdeel van dit project worden gepubliceerd in wetenschappelijke tijdschriften en op de website contemporary-commoning.nl, waar nog veel meer materiaal over het project te vinden is. Hoewel het Contemporary Commoning-project hiermee afgesloten is, staan er nog altijd allerlei kunst- en ontwerpinitiatieven op stapel op het Zeeburgereiland, niet alleen in de Sportheldenbuurt maar vooral ook in de Sluisbuurt. Hier moet de gezamenlijkheid weer van de grond af opgebouwd worden, waarin hopelijk de lessen van dit onderzoek worden meegenomen.

Colofon

Het onderzoeksteam werd geleid door / the research team was led by: Jeroen Boomgaard en René Boer,

Het bestond verder uit / it further included: Ronald Rietveld, Erik Rietveld, Daria Khozhai en David Habets (RAAAF), Suzanna Tomor (Universiteit van Amsterdam, Center for Urban Studies) en Claartje Rasterhoff (Universiteit van Amsterdam/ Universiteit Maastricht), Socrates Schouten (Waag Futurelab), Jeffrey Bolhuis (AP+E), Binna Choi en Aiwen Yin (Casco: Working for the Commons) en Ektor Ntourakos (stagiair).

Het onderzoeksteam wil graag de volgende personen bedanken voor hun inzet voor het project / the research team would like to thank the following people for their efforts for the project: Anouk Roelofs, Ben Kremer, Cas Boel, Charlotte Roelofs, Christie Bakker, Cindy Wegner, Ciska Vereertbrugghen, Els Hendricks, Emily Huurdeman, Fenny Vlietstra, Gijs Hendrix, Hanne Ixfeld, Henny Hulshoff, Jaap Noordermeer, Jaap Vinken, Jeroen van Dalen, Joyce Drosterij, Joshua Abebrese, Josiah Lindquist, Jurgen Bey, Karel Koch, Katie Clarke, Kees Hudig, Kees Schipper, Liza Prins, Mary Voerman, Mirjam Vogt, Morgane Billuart, Pim Kuypers, Robbie Doorman, Robert Kloosterman, Roos van Os, Rosa Paardenkoper, Ruud Klerks, Seger Terpstra, Serge van Munster, Sharon Oldenkotte-Vrolijk, Silvia Russell, Thea Laffra, Tjerk Bosker en Wiesje Kothuis.

In juni 2022 werd *Black Water* genomineerd voor de Amsterdamprijs voor de Kunst 2022 (einduitslag bij het verschijnen van deze publicatie nog niet bekend).

In June 2022 *Black Water* was nominated for the Amsterdamprijs voor de Kunst 2022 (The winners were not yet announced by the time of printing of this publication).

Contemporary Commoning: over kunst en samen leven op het Zeeburgereiland is het eindresultaat van het Contemporary Commoning onderzoeksproject, dat van 2020 tot 2022 plaatsvond op het Zeeburgereiland in Amsterdam.

Contemporary Commoning: about art and living together on Zeeburgereiland is the final outcome of the Contemporary Commoning research project that took place from 2020 to 2022 on Zeeburgereiland in Amsterdam.

Concept & redactie / concept & editing: Jeroen Boomgaard en René Boer

Grafisch ontwerp / graphic design: Richard Niessen

Tekstredactie & vertaling / copy editing & translation: Jesse Ahlers

Drukwerk / printing: Raddraaier SSP Amsterdam

Lettertype / font: IBM Plex Mono

Contemporary Commoning was een samenwerking tussen / Contemporary Commoning was a collaboration between: Gerrit Rietveld Academie/Sandberg Instituut, Universiteit van Amsterdam, Waag Futurelab, Casco: Working for the Commons en Studio René Boer. Het onderzoek werd financieel ondersteund door NWO en BPD/ Bouwfonds Gebiedsontwikkeling. Het project is mede mogelijk gemaakt door / The project was made possible by: Nautilus, Waag Futurelab, Casco: Working for the Commons en Gemeente Amsterdam.

Deze publicatie is mede tot stand gekomen met aanvullende bijdragen van / this publication was realised with additional contributions by: Gemeente Amsterdam, de Gerrit Rietveld Academie, het SLUISlab van Hogeschool Inholland en het Centre of Expertise for Creative Industries (CoECI).

Gerrit Rietveld Academie

Sandberg Instituut

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

waag

Casco: Working for the Commons

NAUTILUS

Gemeente Amsterdam

CoECI

01. Graffitimuur Schellingwouderbrug
02. *Black Water*
03. *Wielemaatjes*
04. Ponton Zuider IJdijk
05. Hondenuitlaatpad
06. *Palenhuis*
07. Smeerpijp (strekdam)
08. Zeeburgertuin
09. Sportvelden
10. Fort Knox
11. *Table of Contents*
12. Landingsvoertuig
13. *Boekenboom*
14. *Wielemaplein*
15. *Kitchen Workshop*
16. Picknicktafels Kea Boumanstraat
17. *Skatepark Zeeburgereiland*
18. Buurtkamer Acropolis
19. Gebied rondom de silo's
20. Nautilus Zaal en Expobar
21. Speeltuin

Contemporary Commoning: over kunst en samen leven op het Zeeburger-eiland is het eindresultaat van het Contemporary Commoning onderzoeksproject, dat van 2020 tot 2022 plaatsvond op het Zeeburgereiland in Amsterdam.

Contemporary Commoning: about art and living together on Zeeburgereiland is the final outcome of the Contemporary Commoning research project that took place from 2020 to 2022 on Zeeburgereiland in Amsterdam.

03

04

0

1

14

5

13

17